BAAC

ONDERZOEKS- EN ADVIESBUREAU

'S - HERTOGENBOSCH - DEVENTER

GEMEENTE HARDENBERG

PLANGEBIED N34

Bureauonderzoek

BAAC rapport V-10.0162

November 2010

ARCHEOLOGIE BOUWHISTORIE CULTUURHISTORIE

GEMEENTE HARDENBERG

PLANGEBIED N34

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC rapport V-10.0162

November 2010

Status
Concept

Auteur(s)
drs. E.A.M. de Boer

ARCHEOLOGIE BOUWHISTORIE CULTUURHISTORIE

Colofon

ISSN 1873-9350

Auteur(s) drs. E.A.M. de Boer

Redactie drs. C. Verbeek

Cartografie R. Sperwer BA

Copyright Tauw B.V. te Deventer / BAAC bv te ‘s-Hertogenbosch

Eindcontrole	drs. C. Verbeek		15-11-2010
Autorisatie (senior archeoloog)	drs. C. Verbeek		15-11-2010

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Tauw B.V. te Deventer en/of BAAC bv te Deventer.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS ‘s-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens

Type onderzoek	Bureauonderzoek
Datum opdracht	16 april 2010
Datum rapportage	24 november 2010
Uitvoerder	BAAC bv, vestiging Den Bosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS ‘s-Hertogenbosch 073-6136219
Projectleider	drs. E.A.M. de Boer e.deboer@baac.nl
BAAC-rapport	V-10.0162
Opdrachtgever	Tauw B.V. Mw. S. Swenne Postbus 133 7400 AC Deventer 0570-699876
Bevoegde overheid	Gemeente Hardenberg en Coevorden
Beheer documentatie	BAAC bv en RCE Amersfoort

Locatiegegevens

Provincie	Overijssel en Drenthe	
Gemeente	Hardenberg en Coevorden	
Plaats	Hardenberg	
Toponiem	N34	
Kaartblad	22D	
Lengte	ca. 17 km	
RD-coördinaten	232.969/ 508.073 244.213/ 518.799	
Gegevens Archis	Onderzoeksmeldingsnummer	40629
	Onderzoeksnummer	33274
	AMK-terrein	13285, 2734, 13325, 13323
	Waarnemingnummer(s)	nvt
	Vondstmeldingsnummer(s)	nvt
	Periode(s)	PALEO - NT

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens **3**
Onderzoekgegevens 3
Locatiegegevens 3

Inhoudsopgave **5**

1 Inleiding **7**
1.1 Onderzoekskader 7
1.2 Ligging van het gebied 7

2 Bureauonderzoek **11**
2.1 Werkwijze 11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling 11
2.3 Bewoningsgeschiedenis 20
2.3.1 Inleiding 20
2.3.2 Historie 21
2.3.3 Archeologie 26
2.4 Archeologische verwachting 34

3 Conclusie en aanbevelingen **37**
3.1 Conclusie 37
3.2 Aanbevelingen 37

Geraadpleegde bronnen **39**

Bijlagen
Bijlage 1 Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2 Geomorfologische kaart
Bijlage 3 Hoogtekaart (AHN)
Bijlage 4 Bodemkaart
Bijlage 5 Bonnekaart ca. 1900
Bijlage 6 IKAW, AMK-terreinen en Archis waarnemingen
Bijlage 7 Archeologische waarden- en verwachtingskaart gemeente Hardenberg
Bijlage 8 Verwachtingskaart plangebied

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Tauw B.V. heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied N34 te Hardenberg en Coevorden. De aanleiding van het onderzoek is de geplande infrastructurele werkzaamheden in het plangebied, waardoor mogelijk aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd kunnen worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld. Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak[1] te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstorende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- Is vervolgonderzoek nodig om de door het bureauonderzoek in beeld gebrachte specifieke archeologische verwachting te toetsen en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1[2] en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt in de gemeente Hardenberg en Coevorden, globaal tussen Rheezerveen in het zuidwesten en Coevorden in het noordoosten. Het plangebied wordt gevormd door het tracé van de N34, die ook wel bekend staat als de Coevordenweg en Ommerweg, tussen de N36 en iets ten noorden van de weg Klooster. Dit tracé is circa ruim 17 km lang. Het plangebied valt uiteen in twee deelgebieden, waarbij deelgebied A bijna 10,5 km lang is en deelgebied B 6,6 km. Tevens is sprake van vijf zogenaamde zoekgebieden als mogelijke locaties voor kruisingen. In de figuren 1.1 en 1.2 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Het plangebied is momenteel al deels in gebruik als doorgaande weg (N34). In de toekomst wil men deze weg verbreden tot een vierbaansweg (ca. 8,5 m). Tevens zullen de bestaande kruisingen worden aangepast. De exacte plannen hiervoor waren ten tijde van dit onderzoek nog niet bekend.

1 Bondt, S. de 2010.
2 SIKB 2006a.

Figuur 1.1 *Ligging van deelgebied A.*

Figuur 1.2 *Ligging van deelgebied B.*

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), evenals de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW). Hierbij is het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS-II) gebruikt. De Omgevingsvisie van de provincie Overijssel[3] is geraadpleegd, evenals de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart[4] en lokale amateur-archeologen[5]. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Literatuur en kaarten over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied zijn eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied ligt in het uiterste noordelijke deel van het oostelijke zandgebied, in het oerstroomdal van de Vecht.[6] Dit landschap is grotendeels gedurende de voorlaatste ijstijd, het Saalien[7], ontstaan. In deze periode breidde het landijs zich in verschillende fasen uit over het noordelijke deel van Nederland. Onder het landijs werd grondmorene (of keileem) gevormd, dat bestaat uit een 1 tot 3 m dikke laag lemig zand met grind en keien[8] (Drente Formatie, Drents keileemplateau). Voor het ijsfront werden door het ijs de oudere, overwegend fluviatiele, afzettingen opgestuwd, waardoor onder andere ter hoogte van de lijn Coevorden - Steenwijk - Het Gaasterland - Wieringen - Texel een reeks stuwwallen ontstond. Nadien zijn de stuwwallen overreden door het landijs, waarbij keileem is afgezet. Na de afzetting heeft het keileem lang aan het oppervlak gelegen, waardoor het materiaal is verweerd en bodemvorming heeft plaatsgevonden. Het fijnere materiaal is hierbij door water en wind afgevoerd, waarna het zogenaamde keizand achterbleef.

Door het vrijkomende smeltwater werden in het keileemplateau smeltwaterdalen uitgeschuurd, die aan de zuidzijde van het Drentse keileemplateau uitmondden in het

3 De cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Drenthe was ten tijde van dit onderzoek niet beschikbaar (CHW 2009).
4 Alleen van de gemeente Hardenberg was een archeologische waarden- en verwachtingskaart voorhanden. De gemeente Coevorden beschikte ten tijde van dit onderzoek nog niet over een gemeentelijke verwachtingskaart (mondelinge mededeling mw. I. den Hollander, 9 november 2010).
5 Binnen de onderzoekstermijn is geen informatie ontvangen van lokale amateur-archeologen.
6 Berendsen, H.J.A. 2005.
7 In bijlage 1 wordt een overzicht gegeven van de geologische tijdvakken en hun dateringen.
8 Deze keien zijn in het neolithicum gebruikt voor de bouw van hunebedden en in de negentiende en twintigste eeuw voor dijkversteviging of tuinversiering (Berendsen, H.J.A. 2005).

diepe oerstroomdal van de Vecht. Dit dal is bij het afsmelten van het landijs deels opgevuld met fluvioglaciale afzettingen (fijne tot grove zanden, grind en stenen (Drente Formatie)). Ook in de warmere periode na het Saalien, het zogenaamde Eemien, is het Oer-Vechtdal deels opgevuld met fijne en grove rivierzanden (Kreftenheye Formatie).

In het daarop volgende glaciaal, het Weichselien, was het klimaat in eerste instantie relatief vochtig, waardoor de smeltwaterdalen in het keileemplateau uit het Saalien door het regen- en dooiwater werden uitgediept en nieuwe erosiedalen ontstonden. Deze dalen mondden uit in het oerstroomdal van de Vecht, waar derhalve weer grindhoudende, grove en fijne fluvioperiglaciale zanden werden afgezet, die het dal langzamerhand opvulden (Boxtel Formatie). Toen het oerstroomdal eenmaal grotendeels was opgevuld, verlegde de Vecht zich in zuidelijke richting en ontstond in het noordelijke deel van het oerstroomdal, langs de zuidelijke rand van het keileemplateau, een nieuw riviertje, de Reest.

Later, gedurende de droge en zeer koude glacialen van het Weichselien, werd door het ontbreken van vegetatie door de wind sediment verplaatst en elders weer afgezet, de zogenaamde dekzanden (Boxtel Formatie). In het Pleniglaciaal (Midden-Weichselien) werd zo het Oudere dekzand afgezet, dat vaak horizontaal gelaagd is met lemige banden en soms grovere zandlaagjes. Het Oudere dekzand ontbreekt vaak in de omgeving van het plangebied of is slechts in dunne lagen aanwezig.

In het Laat-Glaciaal was sprake van meer begroeiing waardoor de verstuiving een lokaal karakter had en het zogenaamde Jonger dekzand werd afgezet in de vorm van langgerekte, voornamelijk zuidwest-noordoost georiënteerde ruggen. Het Jonger dekzand is meestal niet gelaagd. Gedurende de interstadialen zijn plaatselijk leemlagen, veenlaagjes of bodems gevormd. Zo vond gedurende het Allerød-interstadiaal op de hogere terreindelen bodemvorming plaats, die nu nog te herkennen is als een grijswitte laag met houtskoolresten. In de lagere delen werd in deze periode een veenlaag gevormd. Deze zogenaamde Laag van Usselo bevindt zich tussen het Jonger dekzand I en het Jonger dekzand II.

Vooral in het oerstroomdal van de Vecht werden dikke pakketten Jonger dekzand II afgezet, waardoor het dal veranderde in een zwak golvend dekzandlandschap en slechts het huidige, relatief smalle Vechtdal overbleef. Het Jongere dekzand damde veel smeltwaterdalen af, waardoor hier meertjes ontstonden waarin aan het einde van het Laat-Weichselien veen (Boxtel Formatie; Singraven Laagpakket) ontstond. Onder invloed van de verbeterde klimaatomstandigheden in het Holoceen, en dan met name het relatief warme en vochtige vroeg Atlanticum, verlandden veel van deze meertjes en werd rietveen of zeggerietveen gevormd. In de tweede helft van het Atlanticum zijn veel afdammingen doorgebroken, waardoor de dalen opnieuw water gingen afvoeren en zich langs de waterlopen broekveen kon vormen.

In de dalen die afgesloten bleven, kon het veen vanaf ongeveer 2000 v.C. tot boven het grondwater opgroeien en zich uitbreiden over de hogere zandgronden. Hierdoor ontstond na verloop van tijd een groot, voedselarm hoogveencomplex (Nieuwkoop Formatie; Griendstveen Laagpakket). Door de ontwatering als gevolg van de ontginning (bovenveencultuur, boekweitcultuur) of de vervening vanaf de

middeleeuwen kwam een einde aan de veengroei en verdween langzamerhand het veen.

Door de toenemende vegetatie als het gevolg van klimaatverbeteringen aan het einde van het Weichselien en in het Holoceen kwam een eind aan de natuurlijke zandverstuivingen en raakten de dekzandruggen gefixeerd. In het relatief koude en droge Boreaal vonden in de dekzandgebieden opnieuw op kleine schaal verstuivingen plaats. De meeste Holocene verstuivingen vonden echter vanaf de middeleeuwen door het toedoen van de mens plaats, door kappen, branden, ontginnen, of door het kapotrijden van de vegetatie langs oude zandwegen (Boxtel Formatie; Kootwijk Laagpakket). Het waren vooral de hoger gelegen gebieden met haarpodzolgronden, die gingen verstuiven, waarna het zand werd opgevangen in de vochtigere gebieden of in water. Plaatselijk is hierdoor reliëfomkering opgetreden, waarbij de lager gelegen vennetjes zoveel stuifzand vastlegden, dat ze hoger kwamen te liggen dan de omgeving, de zogenaamde stuifzandforten. In veel grote veenvlaktes is in het verleden ook een laag stuifzand van variabele dikte ingevangen. Bij het afgraven van het veen zijn de stuifzanden opzij gezet. De stuifzanden zijn op de meeste plekken door bebossing vastgelegd.

In het Holoceen veranderde tevens de vlechtende Vecht onder invloed van de veranderde klimaatopstandigheden in een meanderende rivier, waarbij in het beekdal zand, leem en klei werd afgezet en plaatselijk veen werd gevormd (Boxtel Formatie; Singraven Laagpakket). Tot slot vond onder invloed van het mildere klimaat op grote schaal bodemvorming plaats, dat eveneens grotendeels antropogeen beïnvloed (zie bijvoorbeeld stuifzandgebieden en hoge zwarte enkeerdgronden).[9]

<u>Deelgebied A</u>
Volgens de geomorfologische kaart[10] (zie bijlage 2) maakt het deelgebied grotendeels deel uit van het dal van de Vecht en de Kleine Vecht, die afwisselend zijn gekarteerd als *beekoverstromingsvlakte* (kaarteenheid 2M24), *beekdalbodem met meanderruggen en geulen* (kaarteenheid 3R7 en 2R7), *beekdalbodem met veen* (kaarteenheid 1R4) en *relatief laaggelegen beekdalbodem zonder veen* (kaarteenheid 2R5). Verspreid over het dal bevinden zich diverse geïsoleerde *dekzandruggen al dan niet met oud-bouwlanddek* (kaarteenheid 3L5, 3K14 en 4K14). Het uiterste noordelijke deel maakt deel uit van een *vlakte van ten dele verspoelde dekzanden vervlakt door veen en/of overstromingsmateriaal* (kaarteenheid 2M14). Plaatselijk is het terrein gekarteerd als vergraven. Vanwege de lage ligging van het dal, is de huidige N34 grotendeels opgehoogd en gekarteerd als *dijk of soortgelijk kunstwerk met hoogteverschil 0,5-1,5 m of 1,5-5 m*.

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (zie bijlage 3) is te zien dat het deelgebied grotendeels deel uitmaakt van een relatief laaggelegen gebied waarin zich hogere dekzandkopjes bevinden en lage restgeulen van de Vecht. De hoogte van het deelgebied varieert van circa 8 tot 11 m +NAP.[11]

9 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989, Berendsen, H.J.A. 2005.
10 Geomorfologische kaart van Nederland (22-23).
11 AHN 2010.

Volgens de bodemkaart[12] (zie bijlage 4) komt in het grootste deel van dit deelgebied een associatie van diverse bodemtypes voor, die zijn samengevat als *overwegend zandige* of *kleiige roodoornige Vechtdalgronden* (respectievelijk kaarteenheid fAFz; grondwatertrap III[13]/VI[14] en kaarteenheid fAFk; grondwatertrap III). Tevens komen in de lagere delen van het deelgebied (grondwatertrap II*[15] tot IV[16]) plaatselijk *rivierkleigronden* voor, zoals *kalkloze drechtvaaggronden (profielverloop 1*, kaarteenheid Rv01C) en *kalkloze poldervaaggronden*. Deze poldervaaggronden zijn ontstaan in *zavel en lichte klei (profielverloop 2[17])* of *zware zavel en lichte klei (profielverloop 5[18])* met plaatselijk *grof zand en/of grind beginnend tussen 40 en 120 cm –mv* (kaarteenheid fRn62C(g) en fRn95C). Daarnaast bevinden zich in de lagere delen *plaatselijk vergraven moerige eerdgronden* met een *moerige bovengrond op zand* (kaarteenheid vWz), *moerige podzolgronden met een moerige bovengrond* (kaarteenheid vWP), *koopveengronden* op *zeggeveen, rietzeggeveen of broekveen* (kaarteenheid hVc), *koopveengronden op zand, beginnend ondieper dan 120 cm* (kaarteenheid hVz) en *beekeerdgronden; lemig fijn zand* (kaarteenheid pZg23). Vrijwel al deze gronden zijn *plaatselijk ijzerrijk (ondieper dan 50 cm beginnend en ten minste 10 cm dik)* en plaatselijk zijn de gronden vergraven.

Op de hoger gelegen dekzandruggen bevinden zich *veldpodzolgronden; leemarm en zwak lemig zand* (kaarteenheid Hn21) met grondwatertrap VI. In de nabijheid van oude dorpen en gehuchten zijn op de hogere gronden *hoge bruine enkeerdgronden* (kaarteenheid bEZ23) of *laarpodzolgronden* (cHn23) ontstaan, die zijn gevormd in *lemig fijn zand* met grondwatertrap VI of VII[19]. Het deelgebied doorsnijdt in een gebied met kalkloze poldervaaggronden een *eenmanses[20]*, waar eveneens *hoge bruine enkeerdgronden* voorkomen.

<u>Deelgebied B</u>
Volgens de geomorfologische kaart[21] (zie bijlage 2) maakt deelgebied B grotendeels deel uit van een gebied met *dekzandruggen al dan niet met oud-bouwlanddek* (kaarteenheid 3L5). Verspreid over dit gebied bevinden zich, deels in het deelgebied, diverse kleinere, hoger gelegen *dekzandruggen al dan niet met oud-bouwlanddek* (kaarteenheid 3K14), *lage landduinen met bijbehorende vlakten en laagten* (kaarteenheid 3L8 en 4L8) of juist lager gelegen *dekzandvlakte* (kaarteenheid 2M13). Vanaf de Haardijk doorsnijdt deelgebied B het dal van de Vecht, dat gekarteerd is als *beekoverstromingsvlakte* (kaarteenheid 2M24) en *beekdalbodem met meanderruggen en geulen* (kaarteenheid 3R7), die *plaatselijk vergraven en/of geëgaliseerd* is. In het dal bevinden zich enkele hoogtes, waaronder in het uiterste noordoostelijke deel van deelgebied B, die bestaan uit *dekzandruggen al dan niet met oud-bouwlanddek* (kaarteenheid 3K14 en 4K14). De huidige N34 is in het dal opgehoogd en gekarteerd al *dijk of soortgelijk kunstwerk met hoogteverschil 0,5-1,5 m*.

12 Bodemkaart van Nederland (22).
13 Gemiddeld hoogste grondwaterstand < 40 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand 80 – 120 cm -mv.
14 Gemiddeld hoogste grondwaterstand 40 - 80 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand > 120 cm -mv.
15 Gemiddeld hoogste grondwaterstand 25 - 40 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand 50 - 80 cm -mv.
16 Gemiddeld hoogste grondwaterstand > 40 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand 80 – 120 cm -mv
17 “Zavel of klei op zand”. Zavel- en kleigronden met een zandlaag van meer dan 20 cm dikte, beginnend tussen 25 en 80 cm.
18 “Homogene, aflopende en oplopende profielen”. Zavel- en kleigronden met profielverlopen die niet vallen onder de definities van de profielverlopen 1 t/m 4.
19 Gemiddeld hoogste grondwaterstand > 80 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand > 160 cm -mv
20 Kleine individuele es.
21 Geomorfologische kaart van Nederland (22-23).

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (zie bijlage 3) is te zien dat het westelijke deel van het deelgebied deel uitmaakt van een matig hooggelegen gebied met vrij grote, hooggelegen gebieden met een geaccidenteerd reliëf (stuifzand). In noordoostelijke richting bevindt zich een hoger gelegen dekzandrug, voordat het deelgebied het laag gelegen dal van de Vecht induikt en een grote restgeul van deze rivier doorsnijdt. In het uiterste oostelijke deel bevindt zich weer een relatief hoge, dekzandrug. De hoogte van het deelgebied varieert van circa 6,5 tot 10,5 m +NAP.[22]

Op de bodemkaart[23] (zie bijlage 4) is te zien dat het zuidwestelijke deel van het deelgebied een gebied doorsnijdt waar overwegend *veldpodzolgronden* voorkomen, die zijn ontstaan in *leemarm en zwak lemig fijn zand* (kaarteenheid Hn21 met grondwatertrap V[24] of VI. In de lagere delen van het landschap (grondwatertrap III) bevinden zich *moerige podzolgronden* met een veenkoloniaal dek en moerige tussenlaag (kaarteenheid iWp). De N34 vormt deels de zuidelijke grens van het veenkoloniale gebied en de noordelijke grens van een stuifzandgebied, waar een associatie van bodems voorkomen die vallen onder de noemer *stuifzandgronden* (kaarteenheid AS).

Meer oostelijk doorsnijdt het deelgebied, op de overgang naar het dal van Vecht bij het dorp Heemse, een gebied waar *hoge zwarte enkeerdgronden* (kaarteenheid zEZ21; grondwatertrap VII) en *laarpodzolgronden* (kaarteenheid cHn21; grondwatertrap VI) voorkomen, die zijn ontstaan in *leemarm en zwak lemig fijn zand*.

In het dal van de Vecht worden overwegend *beekeerdgronden* (kaarteenheid pZg23) aangetroffen, die zijn ontstaan in *lemig fijn zand* met grondwatertrap III. In de oude geulen komt een associatie voor van *koopveengronden; zeggeveen, rietzeggeveen of broekveen* met *kalkloze drechtvaaggronden; profielverloop 1* (kaarteenheid fhVc/Rv01C). Deze gronden zijn *plaatselijk (ondieper dan 50 cm en ten minste 10 cm dik) ijzerrijk*. Ter hoogte van het gehucht Het Holt zijn op een dekzandrug *hoge bruine enkeerdgronden* ontstaan in *leemarm en zwak lemig fijn zand* met grondwatertrap VII.

Roodoornige Vechtdalgronden (AFk-III, AFz-III/VI)

De associatie van roodoornige Vechtdalgronden is als zodanig gekarteerd als op korte afstand het bodemtype en grondwaterstand dermate sterk varieert, dat kartering in individuele bodemeenheden niet meer mogelijk is. De gronden zijn vrijwel overal ijzerrijk. In de gebieden met overwegend kleiige roodoornige Vechtdalgronden komen combinaties van kalkloze poldervaaggronden (deels met een grofzandige ondergrond) en in mindere mate kalkloze drechtvaaggronden, beekeerdgronden en/of vlakvaaggronden met een zavel- of kleidek voor. De zandige Vechtdalgronden bestaan uit zandgronden met een zavel- of kleidek en kalkloze poldervaaggronden op zand (beekeerdgronden, vlakvaaggronden en poldervaaggronden), waarbij vaak binnen 120 cm –mv grof zand voorkomt.

Beekeerdgronden ((f)pZg23(g)-III/III/IV)*

Beekeerdgronden komen voor in de relatief laaggelegen zandgronden, zoals beekdalen en het dal van de Vecht. De gronden zijn in de beekdalen in

22 AHN 2010.
23 Bodemkaart van Nederland (22).
24 Gemiddeld hoogste grondwaterstand < 40 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand > 120 cm –mv.

fluvioperiglaciale en eolische zanden ontstaan (Formatie van Boxtel) en in het Vechtdal in fluviatiele zanden (Boxtel Formatie; Singraven Laagpakket). De bodems worden gekenmerkt door een donkere bovengrond (de A-horizont) van doorgaans 20 tot 30 cm dik direct op de C-horizont. Binnen 35 cm –mv, maar vaak al direct vanaf het maaiveld komt veel roest voor. Plaatselijk zijn de bodems zeer ijzerrijk, waardoor de bovengrond een bruin aanzien heeft en het ijzeroer in het verleden voor de ijzerproductie is gewonnen. Desondanks komen ook tegenwoordig in het Vechtdal nog grote brokken oer voor. De donkere bovengrond is ontstaan door een hoge productie van organisch materiaal en een geremde afbraak als gevolg van de lage, relatief natte ligging, waarna door vermenging door kleine bodemdieren met de bovenste grondlagen een donker gekleurde bovengrond is ontstaan. De humushoudende bovengrond is dunner en minder humeus, als de bodem is afgeplagd voor de bemesting van de essen. Deze gebieden staan over het algemeen bekend als *plaggenmars.* In de omgeving van dorpen komt plaatselijk juist een humushoudende bovengrond voor die door bemesting met materiaal uit de potstal dikker is dan 30 cm (maximaal 50 cm dik).[25]

Drechtvaaggronden (Rv01C-II)

Drechtvaaggronden komen voor in een smalle strook tussen een gebied met waardveengronden en poldervaaggronden in het mondingsgebied van de Kleine Vecht in de Vecht en in het beekdal van de Molengoot in associatie met koopveengronden. Tevens komen ze voor in de gebieden die zijn gekarteerd als roodoornige Vechtdalgronden. De gronden worden gekenmerkt door ontbreken van een duidelijk donkergekleurde, humushoudende bovengrond (minerale eerdlaag). Onder donkergrijsbruine, humeuze bovengrond bevindt zich een ijzerrijke, kalkloze zavel- of kleilaag op donkerbruin, eutroof veen.[26]

Poldervaaggronden (fRn62C(g)-III/ IV, fRn95C-III)*

Poldervaaggronden worden gekenmerkt door een vrij dunne, zwak ontwikkelde, grijsbruine humeuze bovengrond met daaronder de C-horizont, die meestal direct onder de A-horizont sterk roestig is. Door het ijzerrijke karakter is de C-horizont aan de top meestal bruin tot roodbruin van kleur om met toenemende diepte grijzer te worden. De poldervaaggronden met profielverloop 2 hebben over het algemeen een 40 tot 80 cm dik kleidek met daaronder zand, terwijl bij profielverloop 5 meestal sprake is van een 80 tot 120 cm dik kleidek. In de lagere delen kan het kleidek plaatselijk dikker zijn. Als gevolg van de winning van grasplaggen voor de bemesting van de bruine essen, is het kleidek soms dunner dan 40 cm. De bodem is zeer ijzerrijk met plaatselijk ijzeroerlagen. Door de winning van het ijzeroer is het bodemprofiel plaatselijk verstoord. Poldervaagronden komen ook voor in het gebied dat is gekarteerd als roodoornige Vechtdalgronden.[27]

Moerige eerdgronden met een moerige bovengrond op zand (vWz-II)*

Moerige eerdgronden met een moerige bovengrond op zand komen zowel voor langs de randen van beekdalen als in het veenkoloniale gebied. De gronden kunnen ontstaan zijn doordat na de vervening de moerige eerdlaag is teruggezet, in beekdalen door vertrappig en vermenging van een venige zode, meerbodem- en/of leemlaag met zand of als restveengebied. Recentelijk zijn de gronden in de omgeving van Anerveen

25 Bakker, H. de & J. Schelling 1989, Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
26 Bakker, H. de & J. Schelling 1989, Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
27 Bakker, H. de & J. Schelling 1989, Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.

op grote schaal vergraven en deels dun bezand. De gronden worden gekenmerkt door een laag veraard veen of venig zand, vaak gevolgd door een meerbodemlaag of veenlaag met daaronder, binnen 40 cm –mv, zand. [28]

Koopveengronden (fhVc-II/II, hVz-II*)*

Koopveengronden komen voornamelijk voor in de gebieden die onder invloed hebben gestaan van het overstromingswater van de Vecht. In het plangebied bevinden ze zich in associatie met drechtvaaggronden in het dal van de Molengoot. De gronden worden gekenmerkt door een 15 à 25 cm dikke bovengrond, die bestaat uit zeer donkergrijs, gehomogeniseerd kleiig veen met veel ijzer. Hieronder bevindt zich over het algemeen een 30 à 50 cm dikke laag, zwart tot donkerroodbruin, amorf, kleiig veen met veel hout. Hierin kunnen door verdroging brede (ca. 5 cm) krimpscheuren ontstaan. Onder het kleiige veen bevindt zich (broek)veen. Plaatselijk komt binnen 120 cm –mv zand voor, dat meestal grof is.[29]

Moerige podzolgronden met een veenkoloniaal dek en moerige tussenlaag (iWp-III/IV/VI)

Deze moerige podzolgronden komen voor in alle veenkoloniale gebieden en zijn ontstaan door afgraving, aanploeging en oxidatie (het zogenaamde ‘verslijten’) van de veenlaag in de oorspronkelijke veengronden. De gronden worden gekenmerkt door een donkergrijs humeus tot venig, veenkoloniaal dek met daaronder een dun laagje, bruin tot zwart teruggestort los veen, dat via een dunne laag, bruin tot zwart oud veenmosveen met daaronder een dunne, sterk humeuze, zwarte gliedelaag overgaat in het (soms kazige) humuspodzolprofiel. Bij de hogere gelegen gronden wordt het losse veen van het over het algemeen verkitte podzolprofiel gescheiden door een laagje spalterveen[30]. Het humusprofiel is opgebouwd uit een (zeer) donkerbruine, sterk humeuze Bhs-horizont, die via een geelbruine tot lichtbruine BC-horizont overgaat in de (licht)gele C-horizont. De oudere herontginningen zijn veelal omgespit en enigszins geëgaliseerd. De latere herontginningen vonden op veel grotere schaal en machinaal plaatst, waardoor het bodemprofiel is omgezet of vermengd.[31]

Moerige podzolgronden met een moerig bovengrond (vWp-III)

De gronden worden gekenmerkt door een homogene venige zandbovengrond, waaronder zich nog meestal een dun laagje veenmosveen bevindt met op de overgang naar de zandondergrond een dun gliedelaagje. Hieronder, of direct onder zandige bovengrond, bevindt zich een podzolprofiel.[32]

Veldpodzolgronden (Hn21-VI/ VII)

Veldpodzolgronden worden voornamelijk aangetroffen in (voormalige) heidegebieden, die pas door de opkomst van de kunstmest vanaf het eind van de negentiende eeuw konden worden ontgonnen. Voorheen was de uitbreiding van het bouwland afhankelijk van de hoeveelheid winbare mest. Veldpodzolgronden komen vaak in de omgeving van of in associatie met moerige podzolgronden in de veenkoloniën voor en zijn dan ontstaan door slijtage van de venige bovenlaag. De gronden zijn onder natte omstandigheden ontstaan, maar hebben tegenwoordig voor een deel een diepe

28 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
29 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
30 Bepaalde soort veenmos (Spagnum Cuspidatum), dat groeit in een voedselarm milieu.
31 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
32 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.

ontwatering. In een natuurlijke situatie hebben deze gronden meestal een humushoudende bovengrond van circa 10 cm dik. De gronden zijn bij de ontginning relatief diep geploegd en geëgaliseerd, waardoor E-horizont en/of een deel van de B-horizont is opgenomen en vermengd met de humeuze A-horizont en een heterogene bovengrond is ontstaan. De gronden worden gekenmerkt door een donkergrijze tot zwarte, zeer humeuze bouwvoor, gevolgd door een donkerbruine tot B(h)s-horizont, die via een lichtbruine BC-horizont overgaat in de geelgrijze C-horizont.[33]

Stuifzandgronden (AS)

Bij de associatie van stuifzandgronden komen verschillende bodemtypen op korte afstand naast en door elkaar voor, doordat het stuifzand hoog is opgestoven, diep is uitgeblazen of onaangetaste bodems (zowel podzolbodems als veenbodems) met een dunne laag stuifzand zijn bedekt. Tot deze associatie behoren voornamelijk vlakvaaggronden en duinvaaggronden en, in mindere mate, veldpodzolgronden, haarpodzolgronden en vlierveengronden (met een dun stuifzanddek).

De meeste vlakvaaggronden komen voor in de relatief vlakke gebieden en hebben een meer dan 40 cm dikke laag stuifzand zonder ijzerhuidjes met daaronder een podzolprofiel of een (restant van een) enkeerdgrond. Indien de ondergestoven bodem een veengrond is, is het stuifzanddek meestal dikker (meer dan 120 cm) en grauw van kleur. De gronden kunnen ook zijn ontstaan door uitstuiving van het oorspronkelijke bodemprofiel tot in de C-horizont van het oorspronkelijke potzolprofiel. De A-horizont is zeer zwak ontwikkeld of ontbreekt geheel.

Duinvaaggronden komen voor in jonge stuifzandgebieden met een onregelmatig, sterk geaccidenteerd reliëf. De gronden worden gekenmerkt door het voorkomen van ijzerhuidjes. De gronden hebben bijna tot geen bodemvorming, waardoor een A-horizont ontbreekt of slechts sprake is van een enkele centimeters dikke micropodzol (A-, E- en B-horizont).[34]

Hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21-VII), hoge bruine enkeerdgronden (bEZ21-VII, bEZ23-VII) en laarpodzolgronden (cHn21-VI/ VII, cHn23-VI)

Hoge zwarte enkeerdgronden vormen samen met bruine enkeerdgronden en laarpodzolgronden de essen (oude bouwlanden) rond de oude dorpskernen. De gronden worden gekenmerkt door een humeuze bovengrond, het esdek, dat is ontstaan door eeuwenlange bemesting met potstalmest. Bij hoge zwarte enkeerdgronden en hoge bruine enkeerdgronden is het esdek meer dan 50 cm dik, terwijl deze bij laarpodzolgronden slechts 30 tot 50 cm dik is. In de omgeving van het plangebied is het esdek over het algemeen dunner dan in bijvoorbeeld het Zuid-Nederlandse zandgebied, waardoor de bodems vaak niet als enkeerdgronden zijn gekarteerd.[35] Door variaties in de aard (soort plaggen, percentage minerale bestanddelen) en de hoeveelheid van de gebruikte mest, de duur van de ophoging en de oorspronkelijke ligging (nat of droog) vertoont het esdek grote verschillen in dikte, kleur, humusgehalte en textuur.

33 Bakker, H. de & J. Schelling 1989, Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
34 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989.
35 Berendsen, H.J.A. 2005.

Het esdek is vaak opgebouwd uit meerdere lagen. Bij hoge zwarte enkeerdgronden is de bouwvoor (Aap-horizont), de recent geploegde laag, meestal 20 à 30 cm dik en bestaat uit donkergrijsbruin tot zwart matig humeus zand. Daaronder bevindt zich vaak een of meerdere lagen (Aa-horizont), die over het algemeen lichter is en minder organische stof bevat. Op de overgang van het plaggendek naar de onderliggende natuurlijke ondergrond kan een lichtgrijsbruin gekleurde fossiele cultuurlaag (Ab-horizont) voorkomen van voor de introductie van de plaggenbemesting. Deze laag wordt gekenmerkt door een vuilgrijze, onnatuurlijke kleur en de aanwezigheid van scherven en is vaak sterk aangetast door latere grondbewerking of grotendeels opgenomen in het plaggendek.

Vaak is onder het esdek nog een restant van het oorspronkelijke bodemprofiel aanwezig. Indien sprake is geweest van een snelle ophoging, bijvoorbeeld als gevolg van egalisatiewerkzaamheden ten tijde van de ontginning, dan zal onder het esdek nog een intacte A-horizont aanwezig zijn van het oorspronkelijke bodemprofiel (het oude loopvlak). Deze laag onderscheidt zich door een hoger humusgehalte en een wat donkerder kleur. Door verploeging is de oorspronkelijke A-horizont echter meestal opgenomen in het esdek. Indien de oorspronkelijke bodem bestond uit een humuspodzolbodem kunnen dieper nog een onverstoorde B- en/of BC- horizont voorkomen. Op grotere diepte gaat de B- of BC-horizont over in het moedermateriaal (de C-horizont).

Hoge bruine enkeerdgronden komen alleen langs de Vecht en de Kleine Vecht voor en hebben meestal een circa 75 cm dik esdek. De bruine kleur van het esdek is terug te voeren op de herkomst van de gebruikte plaggen, in dit geval klei- en of ijzerhoudende houdende plaggen uit de beek- en rivierdalen, eventueel in combinatie met verploeging van de bovengrond van moderpodzolgronden.

Een typische hoge bruine enkeerdgrond bestaat uit een circa 20 à 30 cm dikke donker(grijs)bruine, matig humeuze, bouwvoor (de Aap-horizont) gevolgd door een meestal 30 tot 60 cm dikke, matig tot uiterst humusarme, (donker(geel))bruine, sterk lemige Aa-horizont. Hieronder kan zich nog (het restant van) een moderpodzolprofiel of humuspodzolprofiel bevinden (zie beschrijving bij veldpodzolgronden). Een moderpodzolprofiel bestaat (indien geheel intact) uit een 10 à 20 cm dikke, donker(grijs)bruine, oorspronkelijke Ab-horizont gevolgd door een (donkergeel)bruine Bws-horizont.

Laarpodzolgronden vormen vaak de later ontgonnen delen van de essen, maar komen ook in eenmansesjes op de dekzandkopjes en -ruggen in het Vechtdal voor. In dit laatste geval is het esdek vaak bruin en kleiig. Direct onder het esdek, dat 30 tot 50 cm dik is, bevindt zich een veldpodzolprofiel.[36]

36 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989, Spek, T. 2004.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied doorsnijdt het dal van de Vecht, dat landschappelijk gezien een grote afwisseling kent met dekzandkopjes- en ruggen, stuifzandduinen en afgesneden riviermeanders. Van oudsher zijn vooral de dekzandkoppen in de nabijheid van water, zoals langs de Vecht, aantrekkelijke plekken voor bewoning geweest. Uit de regio zijn resten van jager-verzamelaars (vuursteenvindplaatsen) uit het laat paleolithicum[37] tot het neolithicum bekend. Resten uit het laat paleolithicum zijn in of onder de Laag van Usselo uit het Allerød aangetroffen, terwijl latere archeologische resten zich aan of nabij het dekzandoppervlak bevinden.

Vanaf het neolithicum begon men het land ook te ontginnen voor de landbouw en kreeg de mens een grotere invloed op het landschap. De hogere delen van het landschap (stuwwallen) werden vanwege het ontbreken van oppervlaktewater niet ontgonnen, terwijl de lagere dekzanden te moerassig en derhalve ongeschikt voor bewoning waren. De kleiige/ lemige delen van het landschap waren voor de prehistorische bewoners te zwaar en te nat om te bewerken. Vanaf de ijzertijd werd het door het gebruik van ijzeren werktuigen mogelijk om ook de zwaardere en nattere gronden te ontginnen en nam het landbouwareaal verder toe.[38] Gezien de landschappelijke beperkingen van het landschap (hogere dekzandkopjes in het natte Vechtdal) bleef sprake van kleine en grotere ontginningseilandjes in verder relatief woeste gronden. De nederzettingen werden tot in de vroege middeleeuwen regelmatig verplaatst.

In de vroege middeleeuwen was het zandgebied vrij dun bevolkt. De nederzettingen lagen over het algemeen op de relatief hoge delen van het landschap in de nabijheid van open water of waar grondwater dicht aan het oppervlakte voorkwam. De beekdalen werden in deze periode nog niet intensief gebruikt en waren vaak nog begroeid met broekbos.

In de negende eeuw kwam als gevolg van een stagnerende geldeconomie het hofstelsel (curtisstelsel) op. Bij dit stelsel was sprake van grootgrondbezit (hoofdhof of curtis) met een groot areaal cultuurgrond (vroonland of saalland) en een klein aantal daartoe behorende boerenbedrijfjes (mansi). Het hoofdhof werd bewoond door de hofheer of zijn vervanger, de hofmeijer of scholte, terwijl op de kleine bedrijven horigen woonden. Deze laatste waren verplicht om goederen en diensten te leveren aan de hofheer. In de dertiende eeuw kwam een einde aan het hofstelsel.

In de late middeleeuwen vonden veranderingen in het oude landbouwsysteem plaats die van grote invloed waren op het landschap. De heidevelden, die al vanaf de bronstijd voorkwamen, werden onderdeel van het landbouwsysteem voor beweiding en afplagging voor de bemesting. De beekdalen werden ontgonnen en in gebruik genomen als wei- en hooilanden. Hierdoor werd het mogelijk om de veestapel uit te breiden en door de toegenomen hoeveelheid mest ook het akkerareaal te vergroten. Door de bemesting van de akkers (de zogenaamde essen) met een mengsel van

37 In bijlage 1 wordt een overzicht gegeven van de archeologische perioden en hun dateringen.
38 Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989, Berendsen, H.J.A. 2005.

dierlijke mest, maaisel en/of heide- of grasplaggen ontstond dikke, humeuze esdekken. De bewoning verplaatste zich over het algemeen van de hogere delen van het landschap naar de overgang van de droge naar de natte gronden.

Vanwege de groeiende druk op de gemeenschappelijke gronden (heide, bos, hooilanden, e.d.) werd het noodzakelijk om het beheer en gebruik hiervan te reguleren en kwamen de zogenaamde markeorganisaties tot stand. Tot de gemeenschappelijke gronden behoorden de bossen, graslanden, heide, venen en moerassen. De term *marke* (afgeleid van merkteken) heeft zowel betrekking op het territorium van het dorp, het geheel van voorschriften waarin het gebruikrecht van de rechthebbenden was geregeld als het gemeenschappelijk bezit. In Overijssel hadden ook de stadsbewoners, zoals de burgers van Ommen en Hardenberg, rechten in de marke. Bijna elke marke ten noorden van de Vecht en in mindere mate ten zuiden ervan had een stuk hoogveen in eigendom (zie bijvoorbeeld Diffeler Veen, Rheezer Veen, Heemser Veen, Collendoorner Veen, e.d. in de nabijheid van het plangebied) dat werd gebruikt voor het steken van turf. De grote systematische verveningen vonden vooral vanaf het begin van de zeventiende eeuw plaats in de gebieden ten noorden van het plangebied).

Tussen 1840 en 1870 werden de gemeenschappelijke gronden verdeeld en werden de marken opgeheven. Pas met de komst van kunstmest aan het einde van de negentiende eeuw werd het ook mogelijk om de heidevelden daadwerkelijk als akkerland te ontginnen.[39]

2.3.2 Historie

Deelgebied A

Deelgebied A lag in de eerste helft van de negentiende eeuw[40] grotendeels in het dal van de Vecht, waarin plaatselijk opduikingen voorkwamen die in gebruik waren als bouwland. In het noordoostelijke deel volgde het deelgebied min of meer de *Coevorsche Weg,* die echter een meer bochtig verloop had. De vestingstad Coevorden lag op circa 1200 m ten noordoosten van het deelgebied. In 1592 is deze stad door Prins Maurits belegerd, waarvan de kampementen zich ter hoogte van het huis Ten Clooster en het Huys ter Scheere in de nabijheid van het plangebied bevonden (zie figuur 2.1).[41]

39 Barends, S. et al. 2000, Steur, G.G.L. & W. Heijink (red.) 1989, Berendsen, H.J.A. 2005.
40 Kadasterkaart (minuutplan en OAT), Topographische en militaire kaart 1830-1855.
41 Rietman, C.J.C. 1989.

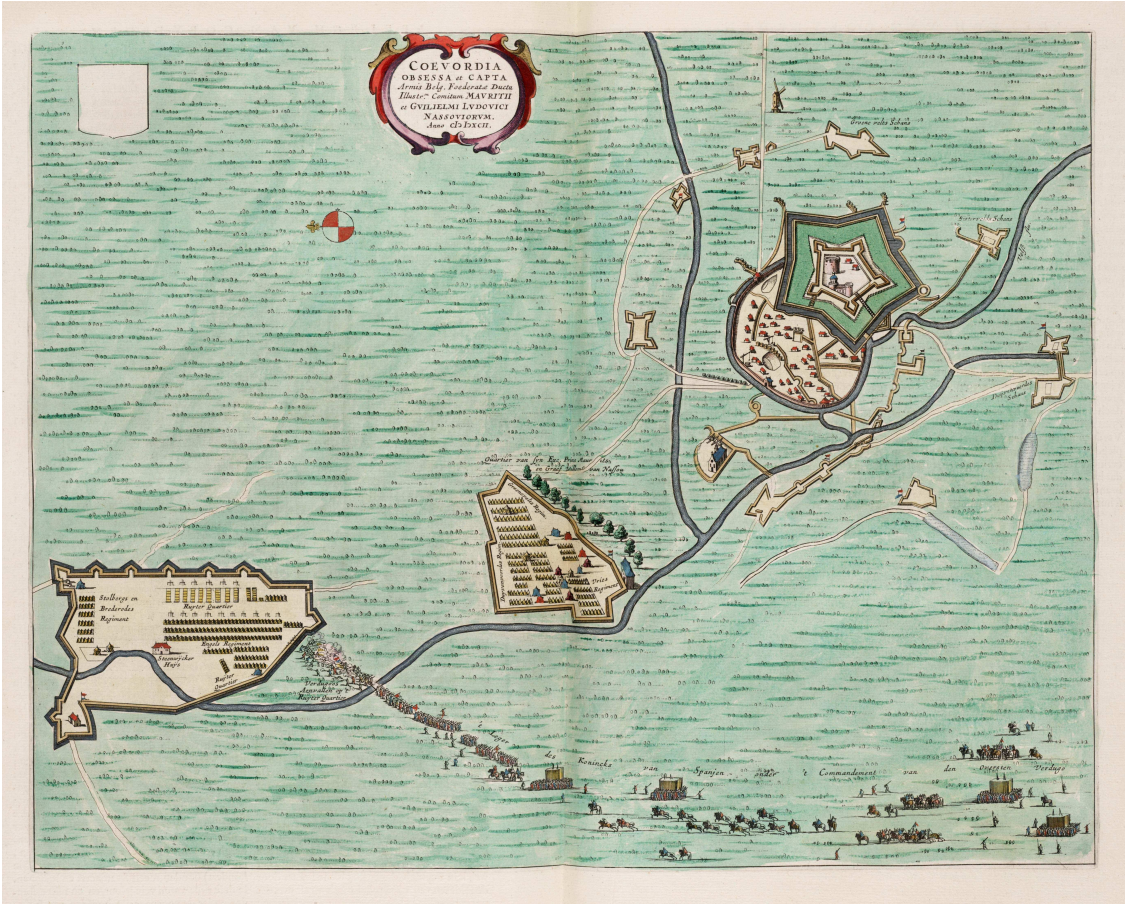

Figuur 2.1 *Beleg van Coevorden (1592) met ten zuidwesten van de stad langs de Kleine Vecht twee kampementen van Prins Maurits (bron: Wikipedia).*

De gronden langs de *Coevorsche Weg* waren in gebruik als heide, bos, weiland en hooiland met plaatselijk kleine ontginningen met individuele boerderijen. In het uiterste noordelijke deel stak de *Coevorsche Weg* via de *Klooster- of Witte Brug* de *Steenwijksemoerster Vaart* over. Ook een deel van de Kleine Vecht ligt hier binnen het plangebied. Bij de kruising van de *Coevorsche Weg* met een onbenaamde weg (de huidige straat Klooster) bevond zich binnen het plangebied een solitair gebouw. De omringende gronden waren grotendeels in gebruik als *hooiland* en *heide.* Ten zuiden van de grens tussen de provincies Drenthe en Overijssel doorsneed het plangebied een gebied dat grotendeels in gebruik was als *heide*. Hierin bevond zich direct langs de *Coevorsche Weg* een gebouw met een klein akkertje. Op enige afstand van de weg, langs de Kleine Vecht, lag de boerderij *de Rave* omringd door bouwlanden.

Vervolgens werd het plangebied doorsneden door een waterloop, de *Voordyk Sloot*. Ten zuidwesten hiervan bevonden zich nog meer individuele bouwlanden, zoals *Blauwgeerts* en *Beld*, gescheiden door *weilanden* met waterlopen, zoals *De Riete* en *De Beeke*. Deze boerderijen lagen niet binnen het plangebied.

Ten zuiden van *De Beeke* werd het gebied natter en waren geen opduikingen met bouwland meer aanwezig. Dit gebied werd doorsneden door diverse waterlopen, zoals *De Zegge Sloot* en *de Zegge*. Nog zuidwestelijker doorsneed het deelgebied een hooilandgebied, dat bekend stond als *de (noordelijke) Meene* en *de Kiefte* en dat grotendeels was verkaveld in lange, zeer smalle percelen. Min of meer dwars op

verkavelingsrichting en ongeveer evenwijdig aan het tracé bevond zich een kronkelige waterloop, *de Lee*. Ter hoogte van een klein waterlichaam, de *Bisschopskolk*, liep het deelgebied langs een kleine hoogte.[42]

Ten zuiden van deze hooilanden liep het deelgebied door een gebied dat in gebruik was als *broekgronden* en dat doorsneden werd door de waterloop *de Ziel.* Direct ten noordwesten van het deelgebied bevond zich een klein bouwlandcomplex dat bekend stond als *de Vlaskamp*. Ten zuidwesten van de *Vlaskamp* doorsneed het deelgebied de meanders van de *Vecht*. Vrijwel direct ten noordwesten van het deelgebied lagen de bouwlanden van het *Buurschap Ane*.

Na de bouwlanden van Ane doorsneed het deelgebied het dal van *De Lee*, dat in gebruik was als hooiland. Deze hooilanden, die bekend stonden als *De Hang Maal*, waren verkaveld in smalle, langgerekte kavels. Vanuit het beekdal kwam het deelgebied terecht in de bouwlanden van *Den Agter Esch* en de *Anevelder Esch*, waarin zich de bebouwing van het *Buurschap Anevelde* bevond. Het deelgebied doorsneed in deze bouwlanden *de Weg van den Hardenbergh na Ane*, waarlangs zich de boerderij de *Egbrink* bevond. Ten zuidoosten van *Egbrink* bevond zich in het plangebied het erf van een andere boerderij en een waterlichaam behorende bij een omgracht perceel.

Ten zuiden van deze bouwlanden bevond zich weer een lager gelegen gebied dat in gebruik was als *broekgronden* en *heide* en dat werd doorsneden door de Vecht. Het deelgebied kruiste een meander van deze rivier. Ten zuidwesten van de Vechtbocht bevonden zich hooilanden, waarna het terrein verder ophoog liep naar de bouwlanden van *het Holt*.

In de loop van de negentiende eeuw veranderde weinig aan dit deel van het deelgebied. De veranderingen die plaatsvonden, waren van waterstaatskundige aard. Zo werd vanaf 1809 de Dedemswaart aangelegd, die ter hoogte van Ane het deelgebied sneed en uitmondde in de Vecht. In de jaren vijftig van de negentiende eeuw is langs een deel van het huidige deelgebied het *Afwateringskanaal* aangelegd, die de Dedemsvaart verbond met het Coevorden-Vecht Kanaal.[43] Tussen 1897 en 1912 zijn veel meanders van de Vecht afgesneden.[44]

Pas in het midden van de twintigste eeuw is in dit deel van het tracé een weg, de N34, aangelegd.[45] In deze periode zijn tevens de oude waterlopen genormaliseerd of gedempt en zijn nieuwe wegen aangelegd.[46] Aan het einde van de twintigste eeuw is in het uiterste zuidwestelijke deel van het deelgebied een nieuwe aansluiting aan de N34 aangelegd, de J.C. Kellerlaan.[47] Ondanks de aanleg van de doorgaande weg, heeft de omgeving van het deelgebied tot op heden een agrarisch karakter behouden.[48]

42 Bonnekaart 1904.
43 Bonnekaart 1904 (zie bijlage 5).
44 Bonnekaart 1908 en 1912, Cultuurhistorische atlas 2010.
45 Bonnekaart 1911, 1927 en 1935; Topografische kaart 1954.
46 Topografische kaart 1954.
47 Topografische kaart 1964, 1975, 1987, Topografische atlas 2004.
48 Topografische atlas 2004.

Deelgebied B

De westelijke helft van deelgebied B maakte in het begin van de negentiende eeuw[49] grotendeels deel uit van een ontontgonnen, plaatselijk geaccidenteerd heidegebied dat bekend stond als het *Diffeler Boven Veld,* het *Rheezer Veld* en het *Heemser Veld.* Het heidegebied werd in het noorden begrensd door een hoogveengebied, het *Rheezer Onder Veen* en het *Diffeler Veen* en in het zuiden door het dal van de Vecht, die in deze periode nog een sterk meanderend karakter had. Het heidegebied werd doorsneden door een netwerk van paden en waterlopen (gekarteerd als *waterleiding*). Op enige afstand ten zuiden van het deelgebied liep een noordoost-zuidwest georiënteerde bochtige, doorgaande weg, *De Hesse Weg.*

Hessenwegen waren wegen die speciaal bedoeld waren voor het zware vrachtvervoer vanuit Duitsland naar de grote Nederlandse steden, dat in handen was van de Hessische voerlieden. De wegen zijn ontstaan aan het einde van de zeventiende eeuw toen de noordelijke en oostelijke gewesten op het Hollandse spoor overgingen. Bij het vrachtvervoer werd gebruikt gemaakt van karren met een veel wijder spoor (ca. 1,75 m) dan de Hollandse (ca. 1,28 m). Voor een goede berijdbaarheid was het belangrijk dat de onverharde wegen alleen bereden werden door karren met een gelijke wielafstand en bij voorkeur ook overeenkomstige velgbreedte. Men wilde dus niet dat de Hessenkarren de gewone wegen zouden kapot rijden, waardoor speciale Hessenwegen noodzakelijk waren. De meeste nederzettingen wilden echter geen grond opofferen voor deze wegen, waardoor de Hessenwegen over het algemeen vrij ver van de dorpen lagen. Door de bestrating van wegen, de aanleg van waterwegen en de opkomst van de trein nam het Hessenverkeer langzamerhand af en zijn sommige Hessenwegen verdwenen of opgenomen in het huidige wegennet.[50]

Ongeveer ten oosten van de huidige Afterkampweg ging de heide over in de bouwlanden van het dorp *Heemse* en week de *Hesse weg* af van het tracé van de N34. Ten zuiden van de *Hesse Weg* lagen de buitenplaats het Huis Heemse, dat grotendeels was bebost. De eerste vermelding van deze havezate, die toen nog bekend stond als Aarning, dateert uit de dertiende eeuw.[51]

In de bouwlanden liep het deelgebied vervolgens direct ten noorden van de bebouwing van *Heemse* langs om ten oosten van het dorp de *Haarmolen Dyk* (de huidige Haardijk) te kruisen. Deze dijk vormde min of meer de overgang tussen de bouwlanden ten westen en het beekdal van de Vecht ten oosten hiervan. Het beekdal was in gebruik als broekgrond, weiland, hooiland of heide en stond ter hoogte van het deelgebied bekend als *De Plagge Marsch*, *De Marsch* en *De Klokkebuil*. De naam Plagge Marsch duidt op het steken van plaggen in dit gebied.[52] Het gebied werd doorsneden door diverse waterlopen, zoals *De Lee* en *de Avondvoorden*, die uitmondden in de Vecht ten zuidoosten van het deelgebied. Daarnaast liepen door het gebied diverse paden, zoals de *Weg naar Coevorden*, die het deelgebied kruisten.

In de natte graslanden bevond zich ter hoogte van het uiterste noordoostelijke deel van het deelgebied een hoger gelegen dekzandrug die in gebruik was als bouwland en

49 Kadasterkaart (minuutplan en OAT) 1830.
50 Horsten, F.H. 2005.
51 Kastelen in Overijssel 2010.
52 Steur, G.G.L. & W. Heijink 1989.

waarop zich drie boerderijen, genaamd *holthannes, holtseinen* en *hofstede* bevonden. De Hofstede was tot einde van de zeventiende eeuw een havezate, waarna de rechten vergeven werden en de havezate een gewone boerenhoeve werd. De eerste vermelding van deze havezate, die ook wel bekend stond als *Het Hogenholt*, dateert uit 1383.[53]

Omstreeks de jaren veertig van de negentiende eeuw[54] is *De Hesse Weg* vervangen door een iets noordelijk gelegen rechte weg, *De Nieuwe Hesse Weg*, gelegen op de locatie van de huidige N34. Vanaf deze periode is men begonnen de heide in de directe omgeving van het deelgebied te ontginnen. De eerste ontginningen bestonden onder andere uit een kleine akker met tolhuisje bij de kruising van *De Nieuwe Hesse Weg* met de *Rheezer Waterleiding*. Meer oostelijke bevond zich een kleine individuele ontginning, die bekend stond als *De Ezel.* Tevens zijn in het midden van de negentiende eeuw al diverse ontsluitingswegen dwars op *De Nieuwe Hesse Weg* aangelegd om het gebied beter te ontsluiten.

De ontginningen van de heide verliepen traag. Omstreeks 1900 waren er in het deelgebied maar twee nieuwe, kleine landbouwontginningen aanwezig.[55] Pas vanaf ongeveer de jaren twintig namen het areaal landbouwontginningen met bijbehorende bebouwing langs *De Nieuwe Hesse Weg* snel toe. De ontginningen sloten aan bij de ontginning van het noordelijk gelegen veengebied, het *Rheezer Onder Veen*, als landbouwgebied, dat in de jaren dertig van de twintigste eeuw al vrijwel geheel was omgezet in landbouwgebied.[56] Vanaf de jaren dertig werden langs *De Nieuwe Hesse Weg* grote delen van het heidegebied beplant met (naald)bos.[57]

Omstreeks het midden van de twintigste eeuw is de Wittepaalweg aangelegd, die het meest westelijke punt van deelgebied B vormt. Het voormalige heidegebied was omstreeks de jaren vijftig al grotendeels ontgonnen voor de landbouw of als bosgebied. Slechts enkele verspreide percelen waren nog heide.[58] In de daaropvolgende jaren zijn ook deze percelen langzamerhand omgevormd tot bos, bouwland of weiland. Aan het begin van de jaren vijftig heeft men het aanzien van *De Nieuwe Hesse Weg* veranderd door de weg te verbreden tot een tweebaansweg met parallelwegen en grotere kruisingen. In de daaropvolgende jaren heeft men tevens de naam van de weg veranderd in Ommerweg en rijksweg 34/N34.[59]

Het oostelijke deel van het deelgebied veranderde nauwelijks in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw. Pas in het midden van de twintigste eeuw is in dit deel van het tracé een weg aangelegd.[60] De weg werd vanwege de natte omstandigheden in dit gebied verhoogd aangelegd. De oude waterlopen werden sterk genormaliseerd en samengevoegd tot de Molengoot. Tevens werd een nieuw wegenpatroon aangelegd, zoals Heemsermarsweg, de Havermarsweg en de

53 Cultuurhistorische atlas 2010.
54 Topographische en militaire kaart 1830-1855.
55 Bonnekaart 1904 (zie bijlage 5).
56 Bonnekaart 1908, 1912 en 1930.
57 Bonnekaart 1935.
58 Topografische kaart 1954.
59 Topografische kaart 1964, 1975 en 1987, Topografische atlas 2004.
60 Bonnekaart 1904, 1908, 1912 en 1935

Eugenboersdijk – T Holt. De oude wegen en paden werden rechtgetrokken of verlegd.[61]

Vanaf de jaren zeventig heeft de bebouwing van Hardenberg zich in noordwestelijke richting tot over de Vecht uitgebreid, tot bijna aan het deelgebied. Het resterende deelgebied bleef min of meer door agrarisch gebied lopen.[62] Aan het einde van de twintigste eeuw is ter hoogte van de weg T Holt een nieuwe aansluiting aan de N34 aangelegd, de J.C. Kellerlaan, de uiterste noordoostelijke begrenzing van het deelgebied vormt.[63] In het begin van de eenentwintigste eeuw is ter hoogte van Hardenberg aan de noordzijde van het deelgebied een nieuwbouwwijk en industrieterrein aangelegd, waardoor het tracé hier is opgenomen in bebouwd gebied.[64]

2.3.3 Archeologie

Deelgebied A

Op landelijk niveau is een Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW, versie 3.0) vervaardigd, waarbij de verwachting over het algemeen gebaseerd is op de statistische relatie tussen het bodemtype en archeologische vindplaatsen. Het deelgebied heeft op de IKAW een lage tot hoge archeologische trefkans (zie bijlage 6). Over het algemeen hebben de hogere gelegen gronden, zoals de veldpodzolgronden en laarpodzolgronden met grondwatertrap VII en de hoge bruine en hoge zwarte enkeerdgronden een hoge archeologische trefkans. Ook aan de lager gelegen roodoornige Vechtdalgronden en drechtvaaggronden is echter een hoge trefkans toegekend. De matig hooggelegen laarpodzolgronden en veldpodzolgronden (met grondwatertrap VI) hebben, evenals de lager gelegen poldervaaggronden (grondwatertrap III, III* en IV), een middelhoge archeologische trefkans. Tot slot is aan de lage moerige gronden, zoals moerige podzolgronden, moerige eerdgronden, koopveengronden en beekeerdgronden, een lage trefkans toegekend.

Op provinciaal niveau is voor de provincie Overijssel een Omgevingsvisie opgesteld, waarin een archeologische verwachtingskaart en archeologische gebieden kaart is opgenomen. Deze kaart is grotendeels gebaseerd op de geomorfologische kaart 1:50.000, aangevuld met de bodemkaart 1:50.000. Op deze kaart heeft deelgebied A een lage tot hoge verwachting. De hogere delen van het landschap (individuele dekzandruggen en landduinen) en de gebieden met hoge zwarte enkeerdgronden hebben een hoge verwachting. Aaneengesloten gebieden met dekzandruggen hebben een middelhoge verwachting, terwijl aan de lagere delen van het landschap zoals de beekdalen een lage verwachting is toegekend. De bebouwde delen van het plangebied hebben een onbekende archeologische waarde, terwijl het plangebied plaatselijk ook gebieden raakt die als verstoord zijn aangeduid.[65]

De archeologische gebiedenkaart van de provincie Overijssel geeft de archeologische waarden en monumenten weer die op basis van vondsten bekend zijn. Hieronder

61 Topografische kaart 1954.
62 Topografische kaart 1964 en 1975
63 Topografische kaart 1987, Topografische atlas 2004.
64 Recente luchtfoto (www.bing.com/maps).
65 Omgevingsvisie Overijssel 2009.

vallen de gebieden die op de bodemkaart als hoge zwarte enkeerdgronden zijn gekarteerd (de zogenaamde essen) en een deel van de AMK-terreinen. [66]

Op gemeentelijk niveau is in 2007 voor de gemeente Hardenberg een Archeologische waarden- en verwachtingskaart opgesteld, die grotendeels gebaseerd is op de bodemkaart (zie bijlage 7). Deze kaart is leidend voor het archeologisch beleid op het grondgebied van de gemeente Hardenberg. Op de kaart is te zien dat het deelgebied grotendeels deel uitmaakt van het *Vechtdal (rivier- en beekdallandschap)*, dat een *middelmatige verwachting heeft met kans op een bijzondere dataset*. In en langs het Vechtdal doorsnijdt het deelgebied gebieden die deel uitmaken van het *dekzandlandschap*, waarbij de *essen* zijn gekarteerd als *hoge verwachting, afgedekt*. De dekzandruggen hebben een *hoge verwachting*. In het noordoosten doorsnijdt het deelgebied de randen van een *veenkoloniale ontginningsvlakte* en een *beekdal*, waaraan een lage verwachting is toegekend. Tevens grenst het deelgebied aan drie AMK-terreinen.[67]

Op basis van de Archeologische waarden- en verwachtingenkaart is in 2008 een Archeologische beleidskaart opgesteld. Voor de gebieden met een lage verwachting is geen onderzoeksplicht opgelegd. De gebieden met een middelmatige tot hoge verwachting vallen binnen *waarde – archeologie 4 (onderzoeksgebied B) 500 m^2*. Voor deze gebieden geldt dat bij bodemingrepen groter dan 500 m^2 en dieper dan 50 cm – mv een onderzoek moet plaatsvinden. Voor kleine delen van het deelgebied geldt *waarde – archeologie 5 (onderzoeksgebied C) 2500 m^2.* Hiervoor geldt alleen bij een oppervlakte groter dan 2500 m^2 en een diepte van 50 cm of meer een onderzoeksplicht. De AMK-terreinen zijn gekarteerd als *waarde – archeologie 1 (waardevol gebied A) 100 m^2* (onderzoeksplicht bij een oppervlakte groter dan 100 m^2 en 40 cm of dieper) of als *waarde – archeologie 2 (waardevol gebied B)* 250 m^2 (onderzoeksplicht bij een oppervlakte groter dan 250 m^2 en 40 cm of dieper).[68]

Het uiterste noordelijke deel van deelgebied A valt binnen de provincie Drenthe en de gemeente Coevorden. De cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Drenthe was ten tijde van dit onderzoek niet beschikbaar.[69] Voor de gemeente Coevorden was ten tijde van dit onderzoek nog geen gemeentelijk verwachtingskaart opgesteld.[70]

Op de Archeologische Monumentenkaart staan terreinen vermeld die door de RCE zijn geselecteerd vanwege hun archeologische waarde.[71] Een aantal van deze terreinen heeft eveneens de status van beschermd archeologisch monument. Het deelgebied grenst aan of valt net binnen diverse archeologische monumenten. Uit het Centraal Archeologisch Archief (CAA) blijkt dat binnen een straal van 1 km in gelijksoortige geomorfologische ligging (ten noordwesten van de Vecht) een groot aantal waarnemingen bekend zijn.[72] Op basis van geomorfologische gesteldheid en historisch landgebruik is deelgebied A ruwweg in drie zones op te delen, op basis waarvan de monumenten en waarnemingen in en rond het deelgebied zullen worden beschreven. Van noordoost naar zuidwest zijn dit een dekzandgebied met oude bouwlanden

66 Omgevingsvisie Overijssel 2009; Provincie Overijssel 2009.
67 Archeologische waarden- en verwachtingskaart 2007.
68 Archeologische beleidskaart 2008, Past2Present.
69 CHW 2009.
70 Mondelinge mededeling mw. I. den Hollander, 9 november 2010.
71 ARCHIS II. De archeologische monumenten worden ook vermeld op de Cultuurhistorische Atlas van de provincie Overijssel.
72 ARCHIS II.

doorsneden door beekdalen, een beekoverstromingsvlakte met kleine hoogten en een gebied waarin geulen van de Vecht en hoge dekzandruggen met oude bouwlanden elkaar afwisselen.

In de matig hooggelegen zone met kleine, geïsoleerde hoogten zijn diverse waarnemingen en twee archeologische monumenten bekend, die zich echter wel voornamelijk rondom het dal van de Kleine Vecht bevinden. De archeologische monumenten grenzen aan elkaar en betreffen een *terrein van hoge archeologische waarde* met sporen van een nederzetting (vuursteenvindplaats) uit het mesolithicum (monumentnr. 2729) en een *terrein van hoge archeologische waarde* waarin zich de resten van de havezathe 'De grote Scheere' bevinden (monumentnr. 13284). De eerste vermelding van deze havezathe dateert uit 1426. In 1753 is het huis afgebroken waarna in 1820 en 1930 op (vermoedelijk) een andere plaats een nieuw huis is gebouwd.

In en om deze monumenten bevinden zich diverse waarnemingen, die betrekking hebben op de vondst van een koperen bijl uit het midden neolithicum-B tot vroege bronstijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 17960) en vuursteenfragmenten uit het mesolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 300265). Daarnaast zijn in dit gebied resten gevonden van de Slag bij Ane uit 1227, zoals een hoefijzer, ijzeren gereedschap, een bronzen ruiterspoor en een ijzeren lansschoen (ARCHIS-waarnemingsnr. 12531 en 300127).

Iets noordelijker is de reconstructie van de Kleine Vecht archeologisch begeleid. Hierbij heeft ook in een klein deel van het oostelijke deel van deelgebied A onderzoek plaatsgevonden (ter plekke van de nieuw uitgegraven waterloop). Bij dit onderzoek werden oude geulen van de Kleine Vecht met daarlangs fluvio-periglaciale afzettingen, rivierduinen en veengebieden aangetroffen. In en langs de oude geul werden diverse vuursteenartefacten aangetroffen, die erop wijzen dat de rivierduinen in de steentijd bewoond waren. Tevens is een pot uit de late ijzertijd aangetroffen, die duidt op rituele depositie in een natte context in de buurt van een beekovergang. Daarnaast werden ook diverse munten en fibulae uit de middeleeuwen aangetroffen, die of bij een beekovergang zijn verloren of zijn gedeponeerd en wijzen op bewoning in de nabijheid. Verder zijn sloten en esgreppels uit de nieuwe tijd en een waterput afkomstig van een legerkamp uit het einde van de zestiende eeuw aangetroffen (onderzoeksmeldingsnr. 9441, vondstmeldingsnr. 402642).[73] Iets oostelijker waren eerder ook al vuursteenartefacten uit het paleolithicum tot neolithicum aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnr. 56997 en 56999).

Op ruim 500 m ten (noord)oosten van het deelgebied bevinden zich op een dekzandrug diverse archeologische waarnemingen. Vanwege de vermoedelijke aanwezigheid van sporen van het klooster Maria in Campis (late middeleeuwen-B-nieuwe tijd-B) en van de havezathe Ten Klooster (late middeleeuwen) is een deel van deze dekzandrug aangewezen als *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 14406). Op het terrein zijn diverse aardewerkfragmenten en een ijzeren spijker uit de late middeleeuwen-B gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 455). De overige waarnemingen op de dekzandrug hebben betrekking op vuursteenartefacten

[73] Beek, J.L. van 2006.

(laat paleolithicum-vroege bronstijd), een munt uit de Romeinse tijd, een munt, aardewerk- en glasfragmenten e.d. uit de middeleeuwen-nieuwe tijd en kanonskogels (datering onbekend) (ARCHIS-waarnemingsnr. 35198, 300146, 300298, 300228, 300302 en 404205). Tevens zijn in dit gebied afvalkuilen met aardewerkfragmenten uit de elfde/twaalfde eeuw, esgreppels uit de nieuwe tijd en enkele begravingen van vermoedelijk militairen uit de nieuwe tijd aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnr. 404205).

In ARCHIS zijn langs het uiterste noordelijke deel twee onderzoek uitgevoerd in het verleden. Het betreft een archeologisch bureauonderzoek (onderzoeksmeldingsnr. 38119) en een bureauonderzoek met op enkele locatie booronderzoek (onderzoeksmeldingsnr. 32792). De resultaten van deze onderzoek zijn niet openbaar.[74]

In de beekoverstromingsvlakte ten zuidwesten van deze zone zijn een groot aantal waarnemingen bekend, zowel uit de vlakte zelf als van de dekzandruggen. Het deelgebied doorsnijdt een dekzandrug waarop vuurstenen bijlen (ARCHIS-waarnemingsnr. 12516, 12517), een vuurstenen kling (ARCHIS-waarnemingsnr. 12519) en twee vuurstenen dolken (ARCHIS-waarnemingsnr. 12521 en 12522) uit het neolithicum, een bronzen randbijl uit de midden bronstijd-A (ARCHIS-waarnemingsnr. 12550), een bronzen draadfibula uit de late ijzertijd-vroege Romeinse tijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 12520) en hoefijzers uit de late middeleeuwen (ARCHIS-waarnemingsnr. 3034) zijn gevonden.

Van andere dekzandruggen in dit gebied zijn eveneens vuursteenartefacten bekend, die met name dateren uit het laat paleolithicum(-B) en het neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 12518, 3130, 3137 en 12554). Tevens zijn ook maalstenen en slijpstenen uit het neolithicum bekend (ARCHIS-waarnemingsnr. 3137). Uit de periode ijzertijd tot Romeinse tijd zijn van deze dekzandruggen fragmenten moeraserts (ARCHIS-waarnemingsnr. 451), fragmenten handgevormd aardewerk, hutteleem en een ijzeren pijlpunt bekend (ARCHIS-waarnemingsnr. 3033, 3128, 4795). Daarnaast zijn in dit gebied ijzeren kanonskogels uit de late middeleeuwen-B tot nieuwe tijd-C (ARCHIS-waarnemingsnr. 3128), een slijpsteen uit de vroege middeleeuwen-C tot late middeleeuwen (ARCHIS-waarnemingsnr. 3136) en aardewerkfragmenten en ijzeren gebruiksvoorwerpen uit de late middeleeuwen gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 12512).

Uit het omringende lager gelegen gebied zijn een vuurstenen dolk uit het laat neolithicum-A (ARCHIS-waarnemingsnr. 12522), een bronzen kokerbijl uit de late bronstijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 17959), twee bronzen draadfibulae uit de late ijzertijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 12520 en 12523) en een handgevormde voorraadpot uit de midden Romeinse tijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 12524) bekend.
In het gebied waar het deelgebied afwisselend het dal van de Vecht en dekzandruggen snijdt, zijn een groot aantal waarnemingen en diverse archeologische monumenten bekend. In de oude bouwlanden en de oude bebouwing van Ane, direct grenzend aan de huidige N34, bevindt zich een *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 13285), waar zich sporen van bewoning uit de late ijzertijd en late

74 De rapporten van deze onderzoeken zijn door het desbetreffende archeologisch adviesbureau ondanks een telefonisch verzoek niet binnen de onderzoekstermijn aangeleverd.

middeleeuwen bevinden. In en nabij dit monument zijn aardewerkfragmenten (o.a. Pingsdorf, kogelpot) uit de late middeleeuwen-A (ARCHIS-waarnemingsnr. 4796 en 12908) en ijzerslakken en fragmenten handgevormd aardewerk uit de midden tot late ijzertijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 12553) gevonden.

Iets zuidelijker, in de oude bouwlanden van Engeland, bevindt zich een *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 2734) waar zich sporen van bewoning uit de vroeg tot midden Romeinse tijd bevinden. Ook dit monument wordt in het zuidoosten begrensd door de huidige N34. Het esdek is in dit gebied 40 tot 60 cm dik. Bij egalisatiewerkzaamheden zijn in dit gebied fragmenten handgevormd aardewerk, ijzerslakken, maalsteenfragmenten en een onderligger van basaltlava gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 810). In de directe omgeving is door een particulier aan de rand van de es een stenen bijl uit het midden neolithicum tot bronstijd gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 3685).

Op circa 350 m ten westen van het deelgebied is in 2008 bij een booronderzoek een intact bodemprofiel aangetroffen met een podzolprofiel. Er werden geen archeologische indicatoren gevonden (onderzoeksmeldingsnr. 27418). In dit gebied bevinden zich echter wel diverse waarnemingen, die betrekking hebben op de vondst van een (vuur)stenen bijl uit het neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 12528 en 12556), een beiteltje gemaakt van een gewei uit het neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 17962) en een bronzen bijl uit de midden tot late bronstijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 12557). Al deze vondsten zijn hier echter administratief geplaatst.

In een hoger gelegen dekzand- en stuifzandgebied dat wordt begrenst door het Vechtdal en het dal van de Molengoot bevindt zich een *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 13325), waar sporen van bewoning uit het laat paleolithicum, mesolithicum, neolithicum en midden tot late Romeinse tijd zijn aangetroffen. De waarnemingen, die in en om dit monument zijn gedaan, betreffen vuursteenartefacten uit laat paleolithicum tot midden bronstijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 4792, 12499, 12508, 12620, 12621, 402621, 402623 en 402619), fragmenten handgevormd aardewerk uit de ijzertijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 4806 en 402621) en fragmenten handgevormd aardewerk, een weefgewicht, een spinklos en een bronzen fibula uit de Romeinse tijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 811, 3039, 12623, 402621 en 402619).

In het dal van de Molengoot ten noordoosten van deze hoogte zijn twee stenen bijlen gevonden, die dateren uit het neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 12505 en 12507).

In de oude bouwlanden in het uiterste zuidwestelijke deel van deelgebied A bevindt zich een *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 13323). In dit gebied bevinden zich mogelijk de resten van de havezathe ‘De Hofstede’, waarvan de eerste vermelding dateert uit 1383 en die in het einde van de zeventiende eeuw is vervallen tot een eenvoudige boerenhoeve. De boerderij is in het einde van de negentiende eeuw gesloopt en vervangen door een nieuwe boerderij (‘Ydenhoeve’).

In een laagte aan de rand van de dekzandrug waarop deze havezathe lag, zijn door particulieren een granieten hamerbijl uit de vroege tot midden bronstijd en een bronzen hielbijl uit de midden tot late bronstijd gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 12665 en 22446).

Op circa 800 m ten noordwesten van het deelgebied bevindt zich op de rand van een dekzandrug een *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 13324), waar zich een escomplex bevindt met sporen van laat middeleeuwse bewoning. Bij graafwerkzaamheden in 1987 is in dit gebied een kuil aangetroffen met daarin aardewerkfragmenten, huttenleem, houtskool en ijzeroer uit de elfde of twaalfde eeuw (ARCHIS-waarnemingsnr. 13819). Aan het noordwestelijke deel van dit monument grenst een ander *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 13322) waar zich de resten van de havezathe Collendoorn bevinden. De eerste vermelding van dit goed dateert uit 1554. In 1899 en 1914 is de bebouwing van deze havezathe gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

Op circa 375 m ten zuidoosten van het deelgebied bevindt zich een klein *terrein van hoge archeologische waarde*, waar zich een kunstmatige heuvel, het Jodenbergje, uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd bevindt (monumentnr. 13327). Dit terrein was mogelijk de plaats van de oude burcht van Johan Hundeborch en is vanaf 1760 gebruikt als Joodse begraafplaats.

Iets zuidwestelijker bevinden zich twee waarnemingen van twee geweibijlen en een stenen hamerbijl uit het neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 12583 en 12584). Beide waarnemingen zijn hier administratief geplaatst.

Deelgebied B

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) heeft het westelijke deel van deelgebied B een lage tot middelhoge archeologische verwachting (zie bijlage 6). De matig hoog gelegen veldpodzolgronden (grondwatertrap VI) en de stuifzandgronden hebben een middelhoge verwachting, terwijl aan de lager gelegen gronden zoals moerige podzolgronden en veldpodzolgronden met grondwatertrap V een lage archeologische trefkans is toegekend. De oude bouwlanden rond Heems en Het Holt zijn vanwege het voorkomen van hoge zwarte of hoge bruine enkeerdgronden en laarpodzolgronden gekarteerd als gebieden met een middelhoge tot hoge archeologische trefkans. De broekgronden in het dal van de Vecht hebben grotendeels een lage archeologische trefkans. Alleen aan de oude geulen van deze rivier, waar onder andere koopveengronden en drechtvaaggronden voorkomen, is een hoge archeologische trefkans toegekend.

Op archeologische verwachtingskaart van de provincie Overijssel heeft deelgebied B grotendeels een lage tot hoge verwachting. De hogere delen van het landschap (individuele dekzandruggen), lage landduinen, de gebieden met hoge zwarte enkeerdgronden en het Vechtdal hebben een hoge verwachting. Aaneengesloten gebieden met dekzandruggen en lage landduinen (met bijbehorende laagten en vlakten) hebben een middelhoge verwachting, terwijl aan de lagere delen van het landschap zoals de beekdalen een lage verwachting is toegekend. De bebouwde delen van het plangebied hebben een onbekende archeologische waarde, terwijl het plangebied plaatselijk ook gebieden raakt die als verstoord zijn aangeduid.[75]

75 Omgevingsvisie Overijssel 2009.

De archeologische gebiedenkaart van de provincie Overijssel geeft de archeologische waarden en monumenten weer die op basis van vondsten bekend zijn. Hieronder vallen de gebieden die op de bodemkaart als hoge zwarte enkeerdgronden zijn gekarteerd (de zogenaamde essen) en de AMK-terreinen. [76]

Op de Archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Hardenberg is het westelijke deel van deelgebied B afwisselend gekarteerd als *stuifzandlandschap*, *veenontginningslandschap* en (voornamelijk) *dekzandlandschap* (zie bijlage 7). Het dekzandlandschap bestaat grotendeels uit *dekzandwelvingen* met een *middelmatige verwachting* met plaatselijk een *dekzandrug* met een *hoge verwachting*. Het gebied rond het dorp Heemse is gekarteerd als *essen* met een *hoge verwachting, afgedekt*. Het stuifzandlandschap langs de zuidzijde van het deelgebied is gekarteerd als *stuifduin* met een *middelmatige verwachting, afgedekt* en als *stuifzand* met een *middelmatige verwachting, mogelijk afgedekt*. Het oostelijke deel van het deelgebied maakt deel uit van het rivier- en beekdallandschap, dat grotendeels gekarteerd is als een *dalvormige laagte* met een *lage verwachting.* Een zijdal van de Vecht, die door dit gebied loopt, is gekarteerd als *middelmatige verwachting met kans op bijzondere dataset.* Het uiterste oostelijke deel grenst aan een *es* met een *hoge verwachting, afgedekt*.[77]

Volgens de archeologische beleidskaart van de gemeente is voor de gebieden met een lage verwachting geen onderzoeksplicht opgelegd. Het grootste deel van het deelgebied valt binnen een gebied met *waarde – archeologie 5 (onderzoeksgebied C) 2500 m^2.* Voor dit gebied geldt alleen bij een oppervlakte groter dan 2500 m^2 en een diepte van 50 cm of meer een onderzoeksplicht. Ter hoogte van Heemse doorsnijdt het deelgebied achtereenvolgens een gebied met *waarde - archeologie 3 (onderzoeksgebied A) 275 m^2* en *waarde – archeologie 4 (onderzoeksgebied B) 500 m^2*. Voor deze gebieden geldt respectievelijk dat bij bodemingrepen groter dan 275 m^2 en dieper dan 40 cm –mv en bij bodemingrepen groter dan 500 m^2 en dieper dan 50 cm –mv een onderzoek moet plaatsvinden.[78]

In de omgeving van deelgebied B zijn diverse archeologische waarnemingen bekend, die op basis van geomorfologie en het historisch landgebruik in vier verschillende gebieden zijn in te delen: het westelijke deel dat lang in gebruik is geweest als heidegebied, een centraal deel waar zich de bouwlanden van Heems bevonden, de broekgronden in het dal van de Vecht en de dekzandkop waar zich de bouwlanden van Het Holt bevonden.

In de oude heidevelden waarin het westelijke deel van dit deelgebied ligt, zijn binnen een straal van 500 m geen waarnemingen bekend. De dichtstbijzijnde waarneming bevindt zich op circa 1,8 km ten zuidwesten van het deelgebied in een dekzandvlakte en betreft een grafveld. Hier zijn in het verleden dertig à veertig tumuli uit de bronstijd-ijzertijd aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnr. 12614).

Grenzend aan of in de directe omgeving van dit deel van het deelgebied zijn in het verleden enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd. Zo is in 2001 voor een

76 Omgevingsvisie Overijssel 2009; Provincie Overijssel 2009.
77 Archeologische waarden- en verwachtingskaart 2007.
78 Archeologische beleidskaart 2008, Past2Present.

mogelijke omleiding van de N34 direct ten westen van deelgebied B een archeologisch booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 9238). Voor het oostelijke deel van het toenmalige deelgebied, d.w.z. in de directe omgeving van het huidige deelgebied, werd voor de hogere delen van het landschap in de nabijheid van vennen een hoge verwachting uitgesproken voor de aanwezigheid van kampementen uit het laat paleolithicum of mesolithicum. Bij het veldonderzoek werden echter geen archeologische resten aangetroffen, die wijzen op een archeologische vindplaats. Uit het onderzoek bleek bovendien dat de bodem door de ontginningen en aanleg van bossen verstoord was.

Iets oostelijker is, direct ten noorden van het deelgebied, in 2007 een archeologische veldkartering uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 25534). Uit het onderzoek bleek dat het terrein volledig verstoord was door dieppploegen. Er werden geen vondsten (aan het oppervlakte) aangetroffen.

Op de hogere gronden en oude bouwlanden rond Heems zijn in het verleden diverse waarnemingen gedaan. Op minder dan 100 m ten zuiden van het deelgebied bevindt een waarneming die betrekking heeft op de vondst van fragmenten menselijk bot en handgevormd aardewerk uit de late ijzertijd tot vroeg Romeinse tijd. De exacte locatie van deze vondsten, die in 1960 zijn gedaan bij een afgraving van hoger gelegen gronden, is niet bekend (ARCHIS-waarnemingsnr. 12582). In 2008 is op de locatie van de waarneming een booronderzoek uitgevoerd, waarbij echter geen aanwijzingen zijn aangetroffen voor een vindplaats (onderzoeksmeldingsnr. 31698).

In de oude kern van Heemse zijn bij een archeologisch opgraving de resten van een kerk uit de late middeleeuwen-A tot nieuwe tijd-A aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnr. 30329). In de nabijheid zijn in een pot de botresten van een kind gevonden. De resten dateren uit de vijftiende eeuw (ARCHIS-waarnemingsnr. 12634). Op circa 500 m ten zuidoosten van het deelgebied is in 2005 een waarderend archeologisch booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 14572). Uit het onderzoek bleek dat hier in het deelgebied een dikke verstoorde humeuze laag (waarschijnlijk oorspronkelijk een esdek) aanwezig was met daaronder een podzolprofiel. Er werden geen archeologische vondsten aangetroffen.

Op circa 800 m ten zuidoosten van het deelgebied zijn de puin en muurresten (late middeleeuwen-B tot nieuwe tijd) van het Huis Heemse aangetroffen. De eerste vermelding van de havezathe dateert uit het begin van de vijftiende eeuw. In 1808 werd het huis afgebroken en vervangen door een nieuw huis die in 1868 weer is gesloopt (ARCHIS-waarnemingsnr. 412611).

Ook in het dal van de Oude Vecht zijn in de omgeving van het deelgebied diverse waarnemingen bekend. Vlakbij de N34 bevindt zich een waarneming die betrekking heeft op de vondst van een vuurstenen sikkel uit de late bronstijd tot midden ijzertijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 12630). Gezien de melding als vondstlocatie Van Speykstraat 2 in Hardenberg, een locatie die in de kern van Hardenberg ligt aan de overzijde van de Vecht, is de vondst verkeerd geplaatst. In de nabije omgeving wordt tevens melding gemaakt van vondsten die zijn gedaan in stortmateriaal afkomstig uit de Molengoot. De vondsten betreffen aardewerk-, bot- en ijzer-, houtfragmenten uit de

late middeleeuwen en vuursteenartefacten die waarschijnlijk uit het mesolithicum dateren (ARCHIS-waarnemingsnr. 239450).

Meer oostelijk zijn, op maximaal 200 m van de N34, in natte context (oude geulen) een depot van drie vuurstenen klingen uit het laat neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 3038), handgevormd aardewerk, dierlijk en menselijk bot uit de ijzertijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 4794), een bewerkt gewei en vuurstenen artefacten uit het mesolithicum tot neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 12607) en vuursteenartefacten uit het neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnr. 12619) gevonden.

2.4 Archeologische verwachting

Op basis van het bureauonderzoek is een gedetailleerde archeologische verwachting opgesteld (zie bijlage 8). Deze wijkt op een aantal punten af van de gemeentelijke verwachtingskaart, doordat de begrenzing van de gebieden gebaseerd is op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland en de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw. Deze geven over het algemeen een gedetailleerder beeld dan de geomorfologische en bodemkaart 1:50.000. Hieronder wordt de archeologische verwachting per deelgebied behandeld.

Deelplan A

Deelgebied A kent landschappelijk gezien een grote afwisseling met dekzandkopjes- en ruggen, riviervlaktes en afgesneden riviermeanders, waardoor ook sprake is van een grote variatie in archeologische verwachting.

De hoog gelegen dekzandruggen zijn van oudsher aantrekkelijke vestigingsplaatsen geweest en zijn vanaf de late middeleeuwen over het algemeen ook bedekt geraakt met een esdek. Door het esdek zullen eventueel aanwezige archeologische waarden tevens deels beschermt zijn tegen bodemingrepen.

Op de dekzandruggen in de directe omgeving van dit deelplan zijn diverse waarnemingen en monumenten bekend, die wijzen op bewoning uit het mesolithicum tot nieuwe tijd. Op basis hiervan wordt een hoge verwachting uitgesproken voor archeologische waarden (sporen van bewoning en begraving) uit de steentijd tot nieuwe tijd. Aan de randen van de dekzandruggen wordt een middelhoge verwachting voor het steentijd tot nieuwe tijd toegekend (sporen van bewoning en begraving). Voor die delen van de middelhoge dekzandruggen die in het begin van de negentiende eeuw ook al bewoond waren geldt voor de late middeleeuwen tot nieuwe tijd een hoge verwachting (sporen van bewoning).

De lagere delen van het landschap, zoals de restgeulen van de Vecht, zijn te nat geweest voor bewoning en/of begraving. In dit deel van het landschap kunnen wel aan beekdal verbonden archeologische waarden aanwezig zijn, zoals infrastructuur, voorwerpen gerelateerd aan jacht- en visvangst, nederzettingsafval, rituele depositie, vaartuigen, gegraven waterwerken en winplaatsen van grondstoffen, e.d. De kans op het aantreffen van dergelijke waarden is echter over het algemeen klein, aangezien het voornamelijk losse vondsten betreffen. In de omgeving van het deelgebied zijn in gelijksoortige landschappelijke context echter wel dergelijke vondsten bekend, die dateren uit het mesolithicum, neolithicum, bronstijd, ijzertijd en (late) middeleeuwen.

Op basis hiervan wordt aan dit deel van het deelgebied een middelhoge verwachting toegekend voor aan (beek)dal gerelateerde archeologische waarden uit de steentijd tot nieuwe tijd en een lage verwachting voor nederzettingsresten en sporen van begraving uit de steentijd tot nieuwe tijd.

Deelplan B

Deelgebied B kent eveneens een grote landschappelijke afwisseling met dekzandkopjes- en ruggen, stuifzandduinen, riviervlaktes en afgesneden riviermeanders.

Het uiterste westelijke deel van dit deelgebied maakt deel uit van de rand van het hoogveengebied, dat vanaf circa 2000 v.C. (d.w.z. vanaf de bronstijd) is ontstaan. Gezien de ligging langs de rand is het waarschijnlijk dat het gebied pas relatief laat en mogelijk slechts deels met veen bedekt is geraakt. In het gebied ligt ook een noordoost-zuidwest georiënteerd stuifzandgebied. Het is onbekend wanneer het stuifzand is ontstaan. Mogelijk houdt het verband met de Hesseweg die hier heeft gelopen heeft en die een gelijke oriëntatie had. Een andere mogelijkheid is dat zich hier oorspronkelijk een laagte bevond, waarin het stuifzand is ingestoven.

Het gebied was tot in het begin van de twintigste eeuw overwegend een onontgonnen heidegebied. Door de ontginningen voor de landbouw en mogelijk ook door de aanleg van de bestaande weg kan de bodem in aangrenzende gebieden verstoord zijn geraakt. Waar stuifzand aanwezig is, is de verwachting dat de bodem niet of nauwelijks verstoord is geraakt.

In de omgeving van het deelgebied zijn slechts sporen van begravingen uit de bronstijd-ijzertijd bekend. Op basis van de gevarieerde landschappelijke ligging kunnen echter eveneens ook sporen van bewoning (vuursteenvindplaatsen) uit het laat paleolithicum tot neolithicum en mogelijk later (bronstijd-ijzertijd) worden verwacht. Derhalve wordt aan dit deel van het deelgebied een middelhoge verwachting voor archeologische waarden (nederzetting en begraving) uit het laat paleolithicum tot neolithicum toegekend.

Het oostelijke deel van dit deelgebied maakt deel uit van een gebied met afwisselend dekzandruggen, beekvlaktes en (rest)geulen van de Vecht en andere beken. De hoog gelegen dekzandruggen zijn van oudsher aantrekkelijke vestigingsplaatsen geweest en zijn vanaf de late middeleeuwen over het algemeen ook bedekt geraakt met een esdek. Door het esdek zullen eventueel aanwezige archeologische waarden tevens beschermt zijn tegen bodemingrepen.

Op de dekzandruggen in de directe omgeving van dit deelplan zijn diverse waarnemingen bekend, die wijzen op bewoning en begraving uit de late ijzertijd-vroege Romeinse tijd en late middeleeuwen en nieuwe tijd. Gezien de vondsten in aangrenzende natte context is het waarschijnlijk dat op deze hogere delen van het landschap ook archeologische sporen uit eerdere en tussen liggende perioden aanwezig zijn. Op basis hiervan wordt een hoge verwachting uitgesproken voor archeologische waarden uit het laat paleolithicum tot nieuwe tijd. De randen van de dekzandrug van Heems hebben een lagere ligging, maar kenden in ieder geval in het

begin van de negentiende eeuw bewoning en bouwland. Aan dit gebied wordt derhalve een middelhoge verwachting voor archeologische waarden uit de steentijd tot vroege middeleeuwen toegekend en een hoge verwachting voor archeologische waarden uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd.

De lagere delen van het landschap, zoals de restgeulen van de Vecht, zijn te nat geweest voor bewoning en/of begraving. In dit deel van het landschap kunnen wel aan beekdal verbonden archeologische waarden aanwezig zijn, zoals infrastructuur, voorwerpen gerelateerd aan jacht- en visvangst, nederzettingsafval, rituele depositie, vaartuigen, gegraven waterwerken en winplaatsen van grondstoffen, e.d. De kans op het aantreffen van dergelijke waarden is echter over het algemeen klein, aangezien het voornamelijk losse vondsten betreffen. In de omgeving van het deelgebied zijn in gelijksoortige landschappelijke context echter wel dergelijke vondsten bekend, die dateren uit het mesolithicum, neolithicum, bronstijd, ijzertijd en (late) middeleeuwen. Op basis hiervan wordt aan dit deel van het deelgebied een middelhoge verwachting toegekend voor aan (beek)dal gerelateerde archeologische waarden uit de steentijd tot nieuwe tijd en een lage verwachting voor nederzettingsresten en sporen van begraving uit de steentijd tot nieuwe tijd.

3 Conclusie en aanbevelingen

3.1 Conclusie

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van een gebied met een grote landschappelijke variatie. In het verleden zijn vooral de hoge dekzandruggen in de nabijheid van de Vecht aantrekkelijke vestigingsplaatsen geweest. Door de aanleg van de bestaande N34 kan de bodem in aangrenzende gebieden verstoord zijn geraakt. Op basis van een bureauonderzoek is dit echter niet aan te tonen. Op basis van de hoogteligging (AHN), de historische situatie (kadastrale kaart) en bekende archeologische vondsten is aan het plangebied een lage tot middelhoge archeologische verwachting toegekend. Een deel van deelplan A grenst aan of valt net in enkele terreinen met een hoge archeologische waarde (archeologisch monument).

3.2 Aanbevelingen

Op basis van het bureauonderzoek is aan beide deelgebieden een lage tot hoge archeologische verwachting toegekend (zie bijlage 8). Binnen de deelgebieden vallen de randzones van enkele monumenten, die een hoge archeologische waarde hebben. Geadviseerd wordt om deze gebieden bij de planvorming zoveel mogelijk te ontzien. Voor die delen van het plangebied met middelhoge tot hoge verwachting en waar de bodem dieper dan 30 cm –mv[79] verstoord zal worden, wordt geadviseerd een verkennend booronderzoek (Edelmanboor 7 cm om de 50 m of bij een vlak in een grid van 40 x 50 m) uit te voeren om een gedetailleerder beeld van de landschappelijke vormeenheden, de aard en de intactheid van het bodemprofiel te krijgen. Voor het reeds onderzochte gebied wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemverstorende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten. Het selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door de bevoegde overheid en leidt tot een selectiebesluit.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de Minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988.

[79] Op de gemeentelijk beleidskaart wordt pas archeologisch onderzoek verplicht gesteld als de bodemingrepen dieper dan 40 of 50 cm –mv zijn. Veel bodems worden gekenmerkt door een vrij dunne bouwvoor, waardoor eventueel archeologische waarden zich al tussen circa 30 en 50 cm –mv kunnen bevinden.

Geraadpleegde bronnen

Literatuur

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*. Wageningen: Staring Centrum.
Barends, S. (*et al.*) 2000. *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering.* Utrecht: Stichting Matrijs.
Beek, J.L. van, 2006. *Plangebied 't Klooster te Coevorden, gemeente Coevorden; een archeologische begeleiding.* Amsterdam: RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.
Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. *De fysisch-geografische regio's. (Fysische geografie van Nederland).* Assen: Van Gorcum.
Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland*. *De fysisch-geografische regio's. (Fysische geografie van Nederland).* Assen: Van Gorcum.
Bondt, S. de. 2010 *Onderzoeksvoorstel – plan van aanpak plangebied N34 te Hardenberg*. 's-Hertogenbosch: BAAC bv.
Horsten, F.H. 2005. *Doorgaande wegen in Nederland, 16e tot 19e eeuw. Een historische wegenatlas.* .Amsterdam: Aksant.
Past2Present. Beleidsplan archeologisch gemeente Hardenberg. 'Met het verleden stevig verankerd op de toekomst af'. Concept 26 november.
Provincie Overijssel, 2009. *Omgevingsvisie Overijssel*. *Visie en uitvoeringsprogramma voor de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving van de provincie Overijssel*. Zwolle: Provincie Overijssel.
Rietman, C.J.C. 1989. *Coevorden door de Staatsen bevrijd.* Te raadplegen via http://www.coevorden.nl/over-de-gemeente/geschiedenis/coevorden/jaartallen-en-gebeurtenissen/de-16e-eeuw/coevorden-door-de-staatsen-bevrijd/.
SIKB, 2006a. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1.* Gouda: SIKB.
SIKB, 2006b. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel karterend booronderzoek.* Gouda: SIKB.
Spek, T. 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap: een historisch-geografische studie.* Utrecht: Stichting Matrijs.
Steur, G.G.L. & W. Heijink, 1989. *Bodemkaart van Nederland. Schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 22 West Coevorden en 22 Oost Coevorden*. Wageningen: Staring Centrum.

Kaarten

AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), te raadplegen via http://www.ahn.nl.
Archeologische beleidskaart Gemeente Hardenberg. 2008. Conceptversie 0.3, 25 november 2008. Woerden/ Hardenberg: Past2Present/ Gemeente Hardenberg.
Archeologische waarden- en verwachtingskaart Gemeente Hardenberg. 2007. Woerden: Past2Present.
ARCHIS II. Registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Te raadplegen via http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html.
Bodemkaart van Nederland 1:50.000. 22 West en Oost Coevorden. 1990. Wageningen: Staring Centrum.
Bonnekaart. Kaartbladen 307 Mariënberg (1904, 1908, 1929 en 1935), Hardenberg 291 (1904, 1908, 1912, 1930 en 1935), Slagharen 274 (1904, 1912, 1931 en 1935), 275 Coevorden (1904, 1911, 1927 en 1935). Te raadplegen via https://watwaswaar.nl.

Cultuurhistorische atlas provincie Overijssel. 2010. Provincie Overijssel/ het Oversticht. Te raadplegen via http://gisopenbaar.overijssel.nl/website/cultuurhistorie/choi_overijssel.html.
CultuurHistorische Waardenkaart (CHW) Drenthe, http://www.drenthe.info/kaarten/website/fmc2/chw.html, 9 november 2010.
Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000. 22 Coevorden – 23 Nieuw-Schoonebeek. 1983. Wageningen/ Haarlem: Stichting voor Bodemkartering/ Rijks Geologische Dienst.
Kadasterkaart (minuutplan en OAT). 1811-1832. Kaartblad Schout Ambt Hardenbergh, Sectie K Rheeze, blad 5; Sectie B Heemsen en Collendoorn, blad 4 en 5; Sectie C Baalder, blad 1; Gramsbergen, Sectie F Ane en Anevelde, blad 2 en 3; sectie C Holthone, blad 1, 2 en 4; sectie B Scheerseveen. Te raadplegen via http://watwaswaar.nl.
Omgevingsvisie Overijssel, 2009. *Archeologische verwachingskaarty en Archeologsiche gebiedenkaart*. Te raadplegen via http://gisopenbaar.overijssel.nl/website/omgevingsvisie/omgevingsvisie.html.
Topografische atlas 1:25.000 Overijssel. 2004. Den Haag: ANWB.
Topografische kaarten 1:25.000. Kaartblad 22D Hardenberg. 1954, 1964, 1975, 1987. Te raadplegen via http://watwaswaar.nl.
Topographische en Militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden. In: Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000. 3 Oost-Nederland 1830-1855. 1990. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.

Websites

Kastelen in Overijssel, De Heemse. http://www.kasteleninoverijssel.nl, 4 mei 2010.
Wikpedia. *Beleg van Coevorden (1592)*. http://nl.wikipedia.org/wiki/Beleg_van_Coevorden_(1592), 9 november 2010.

Bijlage 1

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie						MIS	Lithostratigrafie			
	Kwartair	Laat					1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviatiel)		Formatie van Boxtel	Formatie van Beegden
11.755			Pleistoceen	Laat	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye		
12.745							Allerød (warm)				
13.675							Vroege Dryas (koud)				
14.025							Bølling (warm)				
15.700						Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Laat-Pleniglaciaal				
29.000							Midden-Pleniglaciaal	3			
50.000							Vroeg-Pleniglaciaal	4			
75.000						Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)		5a			
								5b			
								5c			
								5d			
115.000					Eemien (warme periode)			5e		Eem Formatie	
130.000		Midden		Midden		Saalien (ijstijd)		6		Formatie van Drente	
370.000					Holsteinien (warme periode)				Formatie van Urk		
410.000					Elsterien (ijstijd)					Formatie van Peelo	
475.000					Cromerien (warme periode)				Formatie van Sterksel		
850.000		Vroeg		Vroeg	Pre-Cromerien						
2.600.000											

Cal. jaren v/n Chr.	^{14}C jaren	Chronostratigrafie				Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden
1950	0	Holoceen	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger		Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd
1500								Middeleeuwen
450						Vb1		Romeinse tijd
0								
12						Va		IJzertijd
800								Bronstijd
815	2650		Midden	Subboreaal koeler droger		IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk>1% invloed landbouw (granen)	
2000						IVa		Neolithicum
3755	5000			Atlanticum warm vochtig		III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	
4900								
5300								Mesolithicum
7020	8000		Vroeg	Boreaal warmer		II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	
8240	9000			Preboreaal warmer		I	eerst berk en later den overheersend	
8800								
11.755	10.150	Laat-Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap	Laat-Paleolithicum
12.745	10.800				Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen	
13.675	11.800				Vroege Dryas	LW I	open parklandschap	
14.025	12.000				Bølling		open vegetatie met kruiden en berkenbomen	
15.700	13.000			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	
35.000								Midden-Paleolithicum
75.000				Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	
115.000				Eemien (warme periode)			loofbos	
130.000		Midden-Pleistoceen		Saalien (ijstijd)				
300.000								Vroeg-Paleolithicum

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenberghe (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 2

Geomorfologische kaart

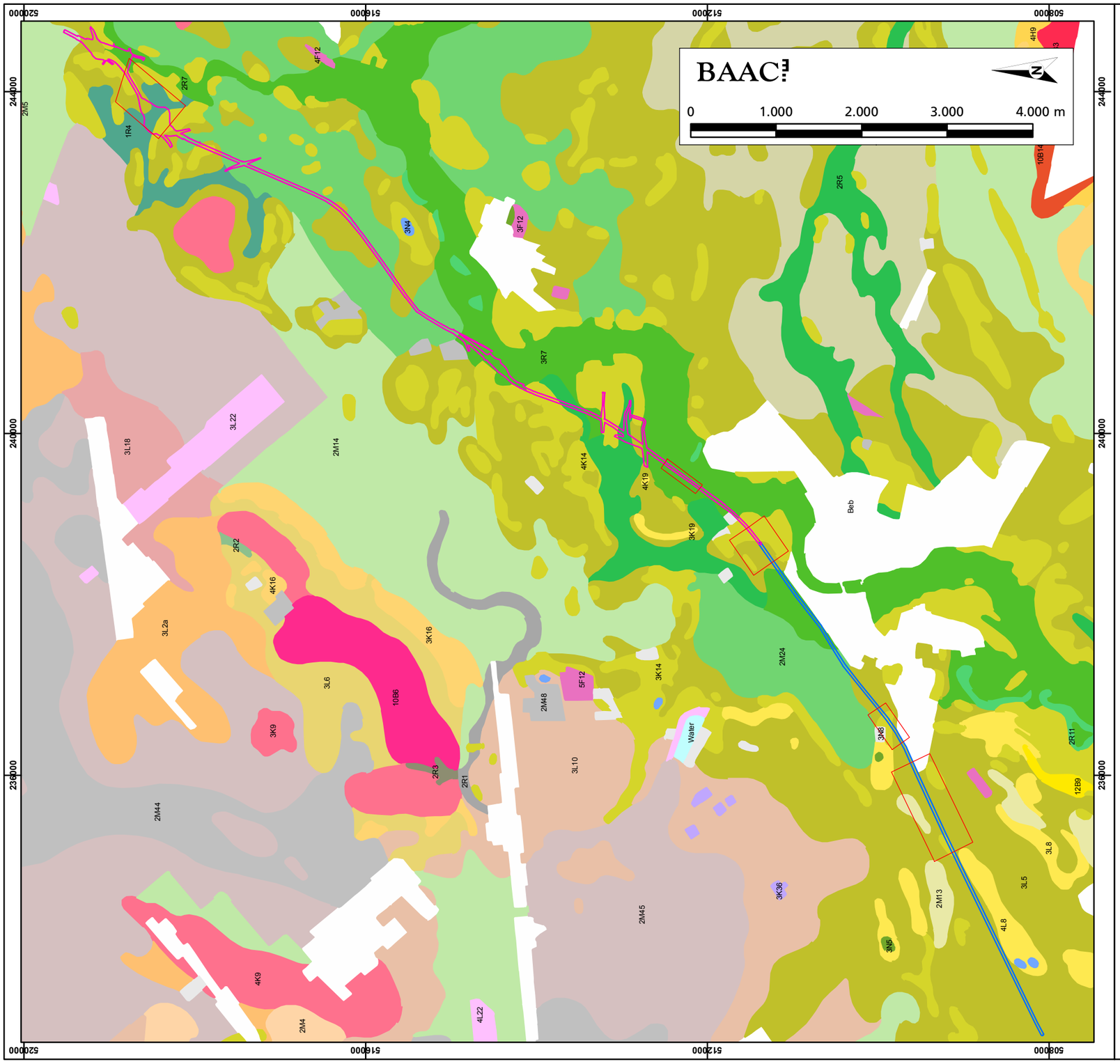

Hardenberg, N34

Geomorfologische kaart

Deelgebieden:

- A
- B
- Zoekgebied kruisingen

- 10B14 \"Hoge grondmorenerug (+/- dekzand, oud bouwlanddek)\"
- 10B6 Hoge stuwwal (gestuwde grondmorene)
- 11B3 Hoge stuwwal
- 12B9 Hoog landduin
- 1R4 Beekdalbodem met veen
- 2M13 Dekzandvlakte
- 2M14 Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (vervlakt door veen en/of overstromingsmateriaal)
- 2M24 Beekoverstromingsvlakte
- 2M4 \"Vlakte van grondmorene (+/- welvingen, dekzand, rel. laag)\"
- 2M44 \"Veenkoloniale ontginningsvlakte, rel. laaggelegen\"
- 2M45 \"Veenkoloniale ontginningsvlakte, rel. hooggelegen\"
- 2M48 Vlakte ontstaan door afgraving of egalisatie
- 2M5 \"Vlakte van grondmorene (+/- welvingen, dekzand, rel. hoog)\"
- 2M9 Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden
- 2R1 \"Dalvormige laagte, met veen\"
- 2R11 Geul van meanderend afwateringsstelsel
- 2R2 \"Dalvormige laagte, zonder veen\"
- 2R3 Droog dal (+/-dekzand/loss)
- 2R5 \"Beekdalbodem, zonder veen, rel. laaggelegen\"
- 2R7 Beekdalbodem met meanderruggen en geulen
- 3F12 \"Storthoop, opgehoogd of opgespoten terrein\"
- 3K14 Dekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- 3K16 Gordeldekzandrug (+/-oud bouwlanddek)
- 3K19 Laag landduin
- 3K36 Lage veenrest-heuvel
- 3K9 Lage stuwwal (gestuwde grondmorene)
- 3L10 \"Dekzandwelvingen, bedekt met ten dele afgegraven veen\"
- 3L18 \"Grondmorene of stuwwal, met dekzand en veenresten, zwak golvend\"
- 3L22 Lage storthopen en/of grind/zand/klei gaten
- 3L2a \"Grondmorene (+/- welvingen, hooggelegen)\"
- 3L5 Dekzandruggen (+/- oud bouwlanddek)
- 3L6 Gordeldekzandwelvingen (+/- oud bouwlanddek)
- 3L8 Lage landduinen + bijbehorende vlakten/laagten
- 3N4 \"Laagte zonder randwal, moerassig\"
- 3N5 \"Laagte zonder randwal, niet moerassig\"
- 3N8 Laagte ontstaan door afgraving
- 3R7 Beekdalbodem met meanderruggen en geulen
- 4F12 \"Storthoop, opgehoogd of opgespoten terrein\"
- 4H9 Gordeldekzandglooiing (+/- oud bouwlanddek)
- 4K14 Dekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- 4K16 Gordeldekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- 4K19 Laag landduin
- 4K9 \"Lage stuwwal (gestuwde grondmorene), (+/- dekz.)\"
- 4L21 Veenrest-ruggen
- 4L22 Lage storthopen en/of grind/zand/klei gaten
- 4L8 Lage landduinen + bijbehorende vlakten/laagten
- 5F12 \"Storthoop, opgehoogd of opgespoten terrein\"
- Beb Bebouwing
- Water Water

Bijlage 3

Hoogtekaart (AHN)

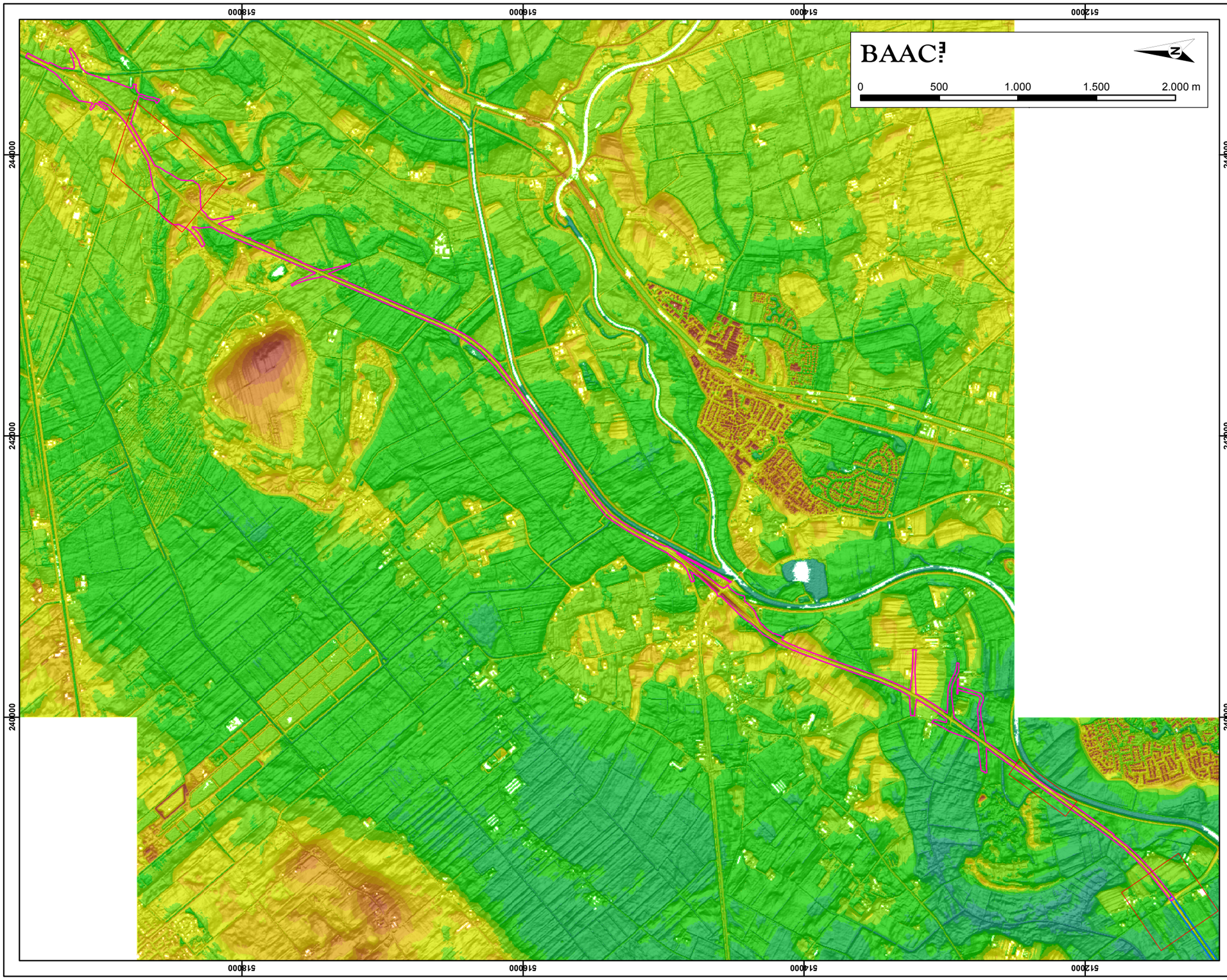

Hardenberg, N34

Hoogtekaart

Deelgebieden:

- A
- B
- Zoekgebied kruisingen

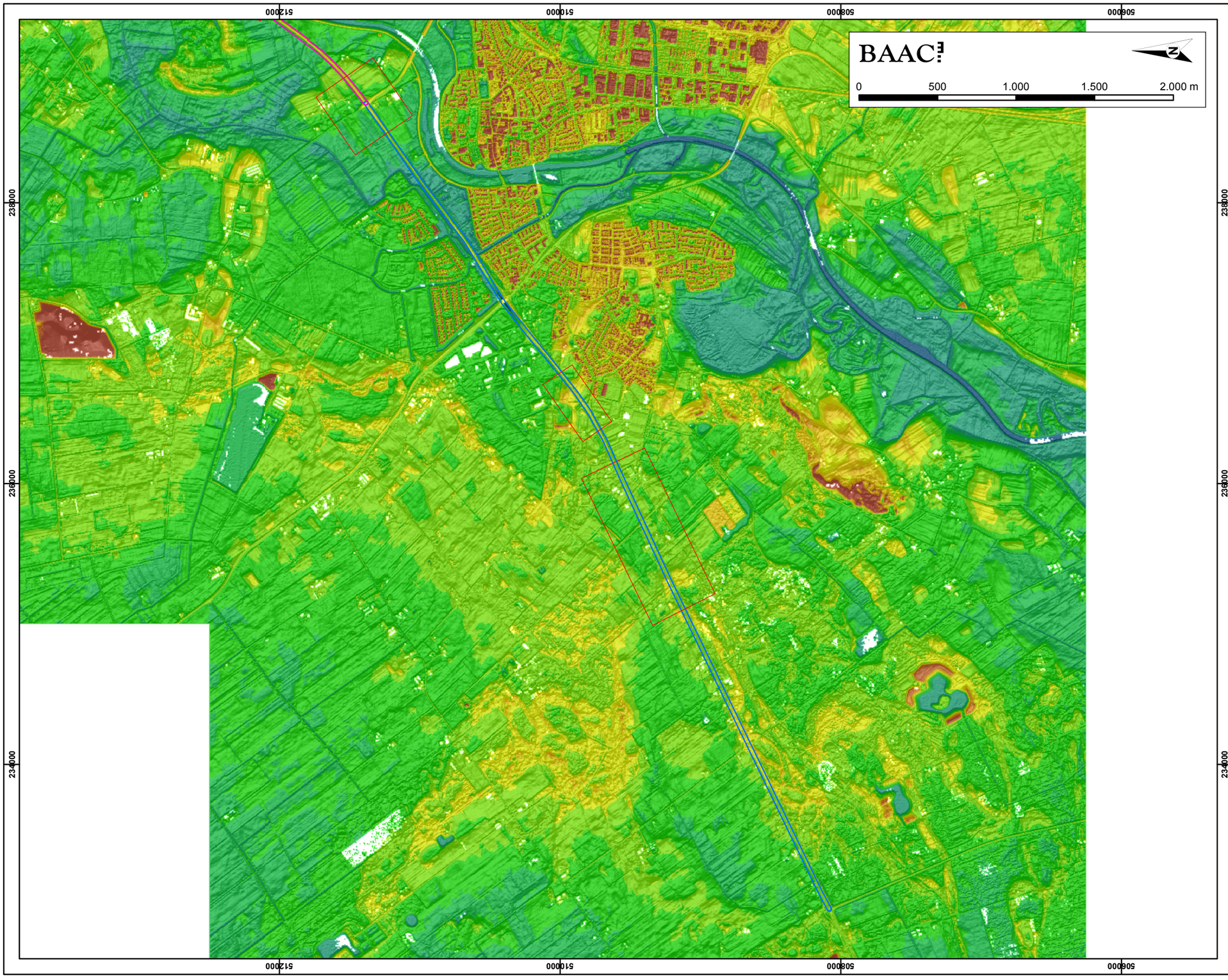

Hardenberg, N34

Hoogtekaart

Deelgebieden:

- A
- B
- Zoekgebied kruisingen

Bijlage 4

Bodemkaart

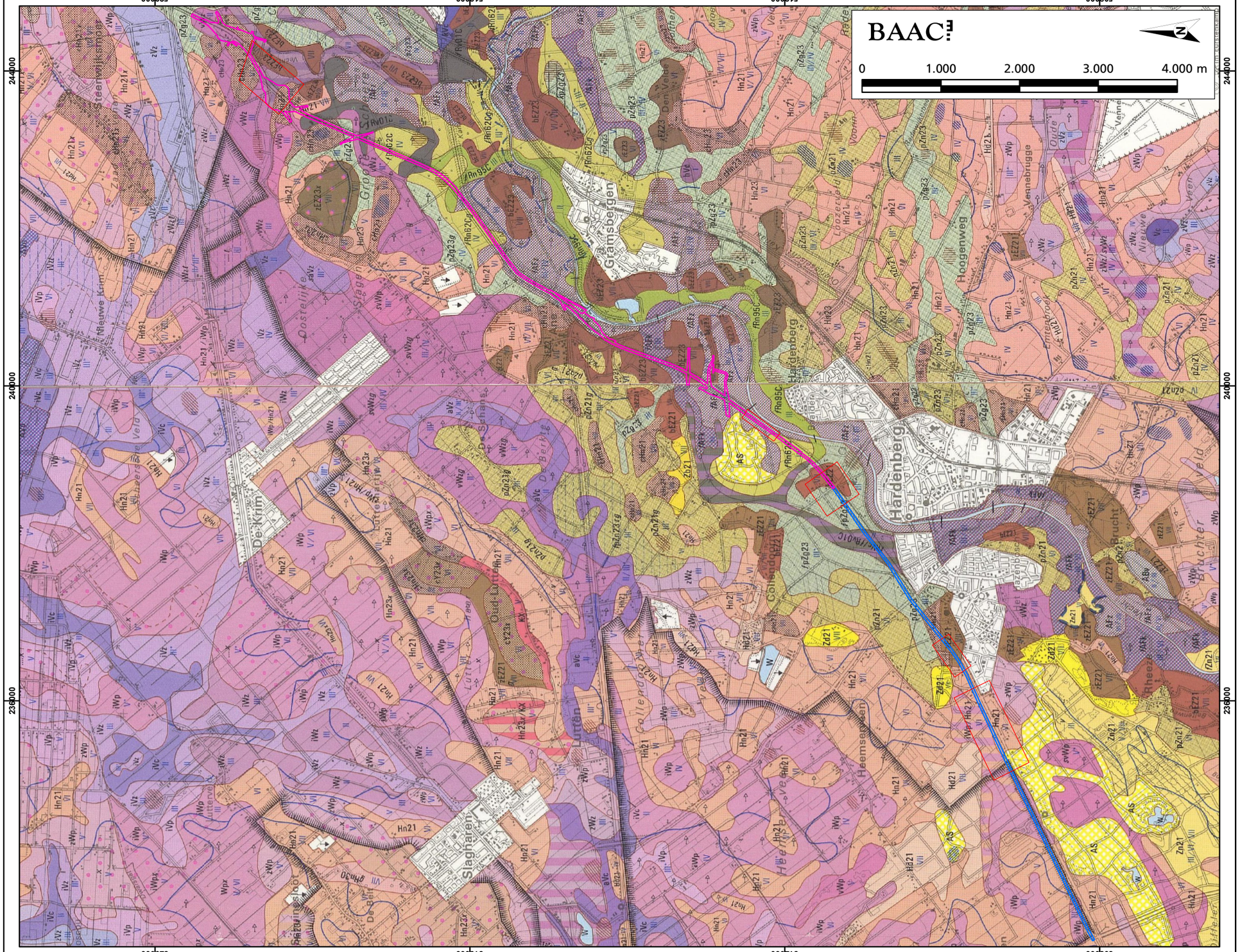

Hardenberg, N34
Bodemkaart

Deelgebieden:

- A
- B
- Zoekgebied kruisingen

Bijlage 5

Bonnekaart ca. 1900

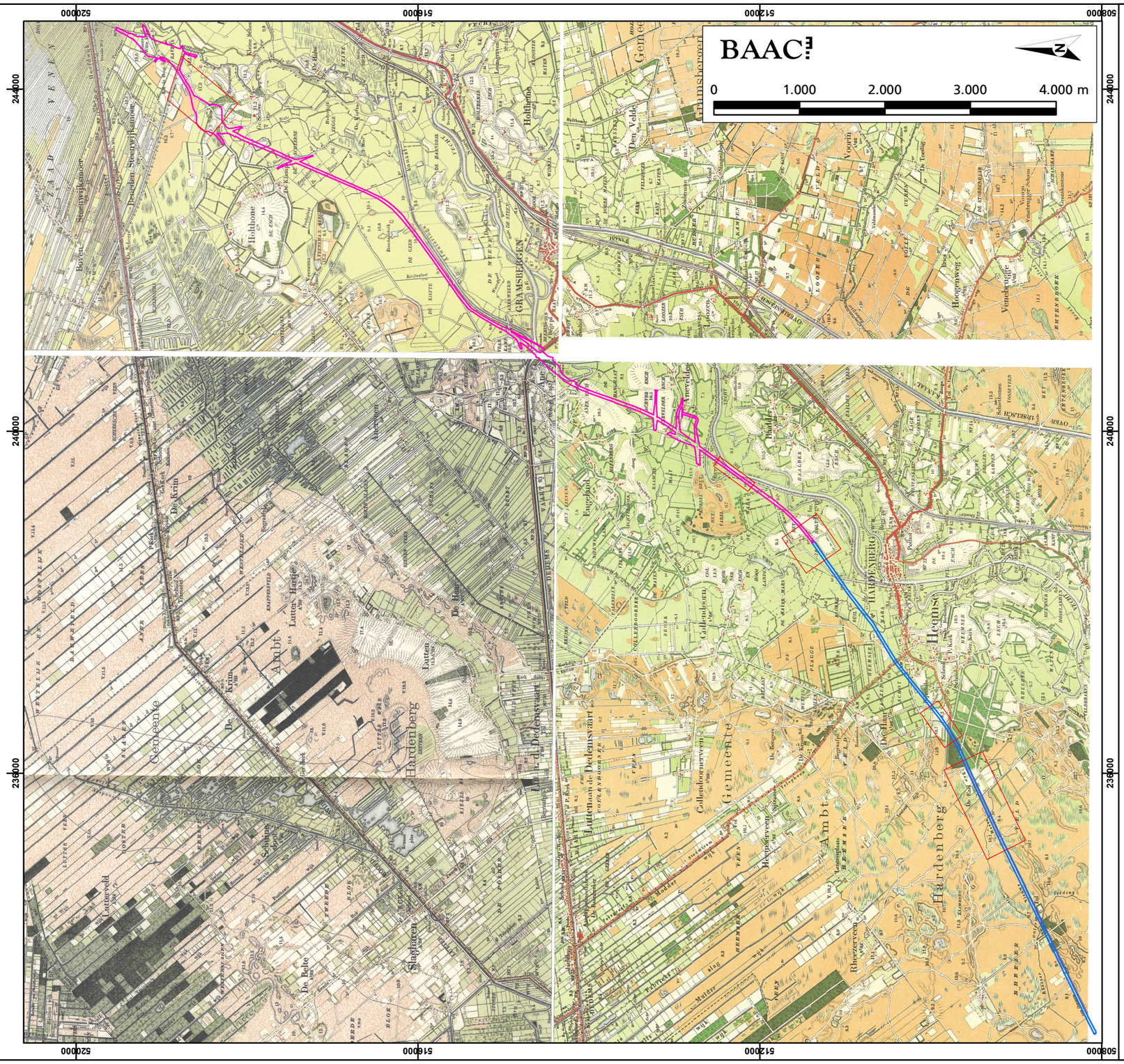
BAAC
0
1.000
2.000
3.000
4.000 m
N
508000
512000
516000
520000
244000
240000
236000
Hardenberg
Gramsbergen
Holthone
Ambt
Gemeente
Heemse
Lutten
Slagharen
Rheezerveen
Collendoorn
Hardenberg, N34
Historische kaart
Deelgebieden:
A
B
Zoekgebied kruisingen

Bijlage 6

IKAW, AMK-terreinen en Archis waarnemingen

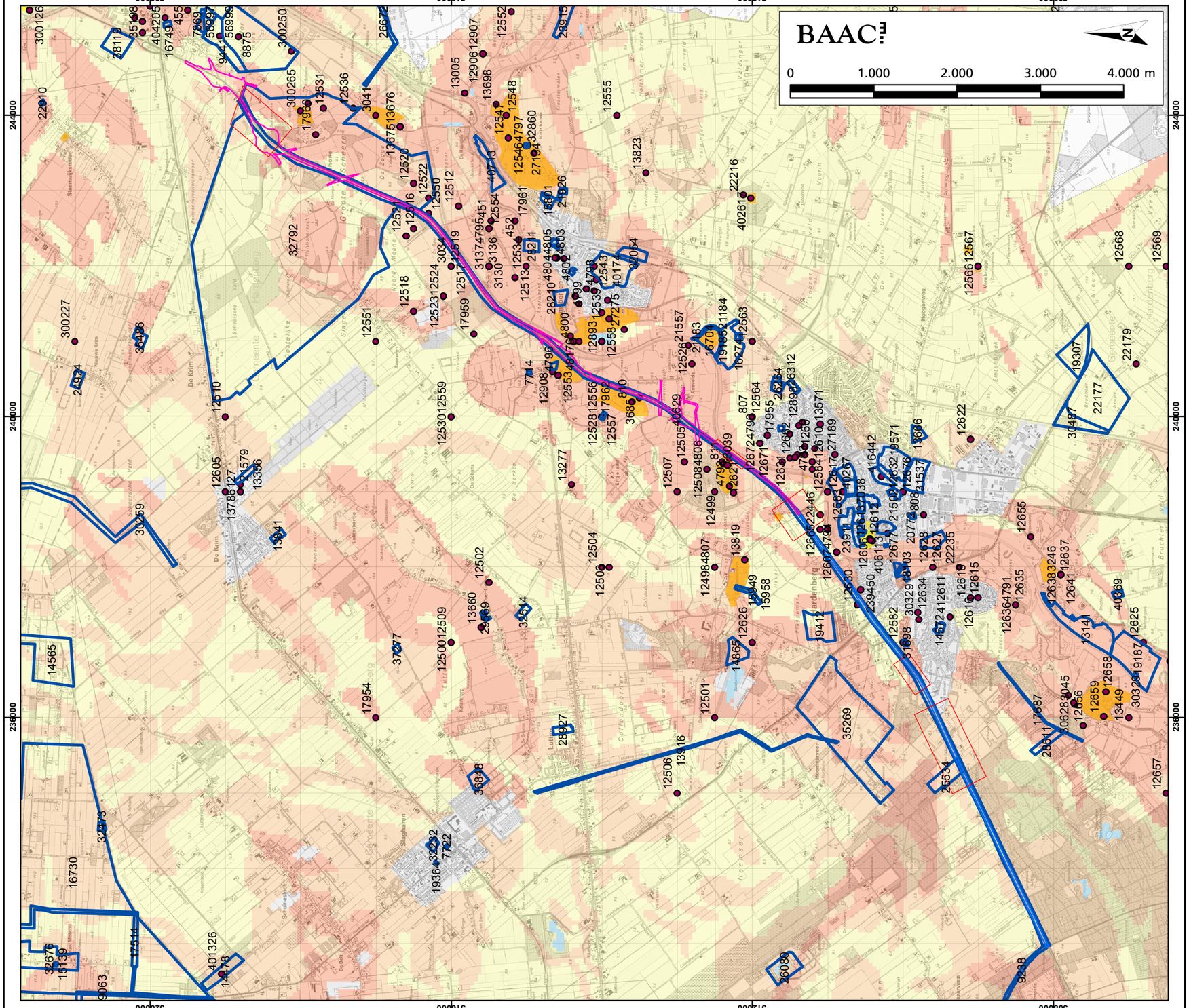

Hardenberg, N34

IKAW

Deelgebieden:

- A
- B
- Zoekgebied kruisingen
- onderzoeksmeldingen
- waarnemingen

AMK-terreinen

- beschermd monument
- zeer hoge archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- archeologische waarde
- archeologische betekenis

indicatieve waarden (IKAW)

- hoge indicatieve waarde
- middelhoge indicatieve waarde
- lage indicatieve waarde
- bebouwing
- water

Bijlage 7

Archeologische waarden- en verwachtingskaart gemeente Hardenberg

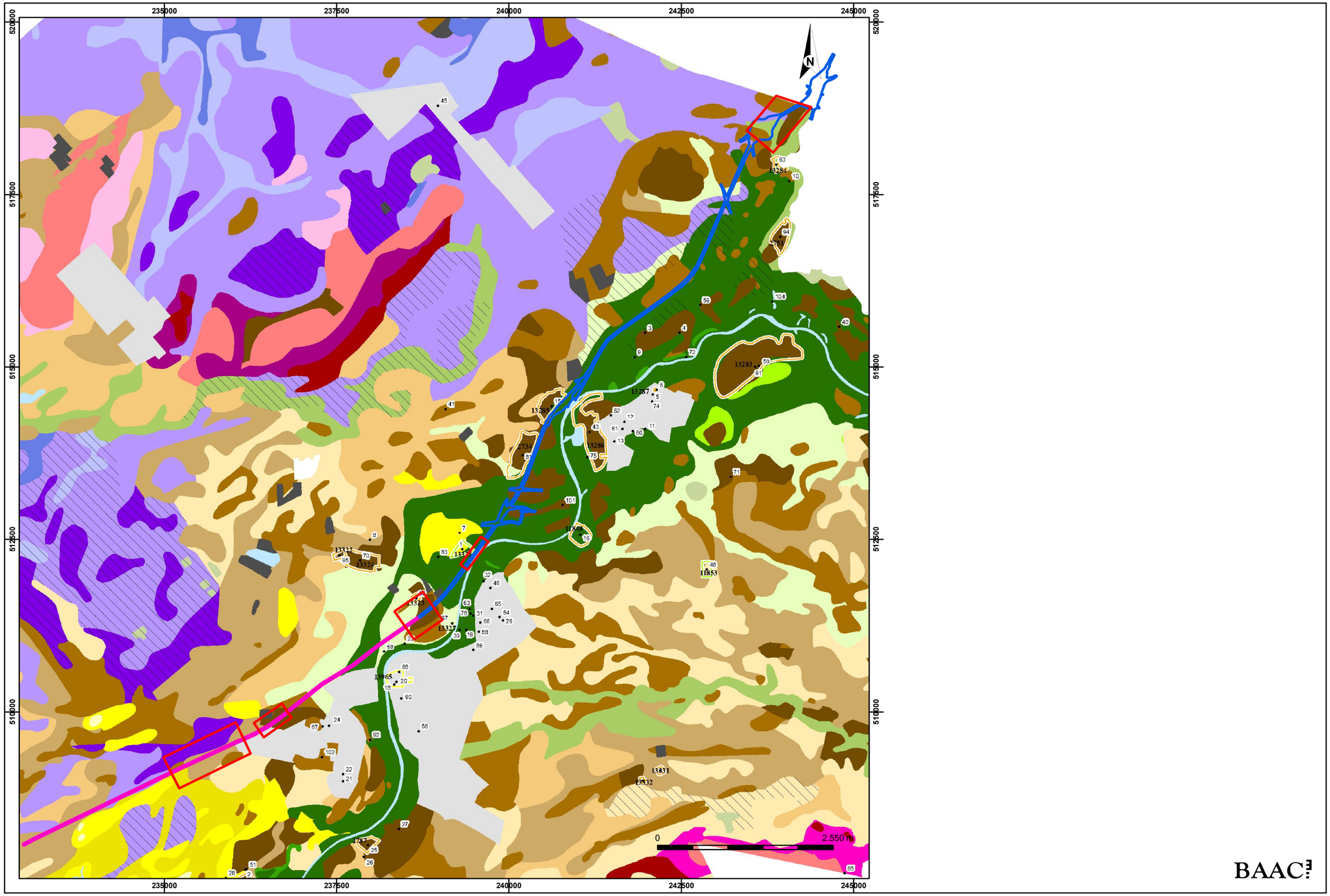
235000
237500
240000
242500
245000
520000
517500
515000
512500
510000
N
0
2.550 m

BAAC

Bijlage 8

Verwachtingskaart plangebied

Hardenberg, N34, Verwachtingskaart
Deel 1

archeologische verwachting

- erf 1830
- hoge verwachting steentijd - NT
- middelhoge verwachting steentijd, bronstijd - ijzertijd, afgedekt stuifzand
- middelhoge verwachting beekdal gerelateerd steentijd - NT
- middelhoge verwachting steentijd, bronstijd, ijzertijd
- middelhoge verwachting steentijd - VME + hoge verwachting LME - NT
- middelhoge verwachting steentijd - NT
- lage verwachting
- AMK-terrein
- reeds onderzocht

topografische ondergrond

BAAC

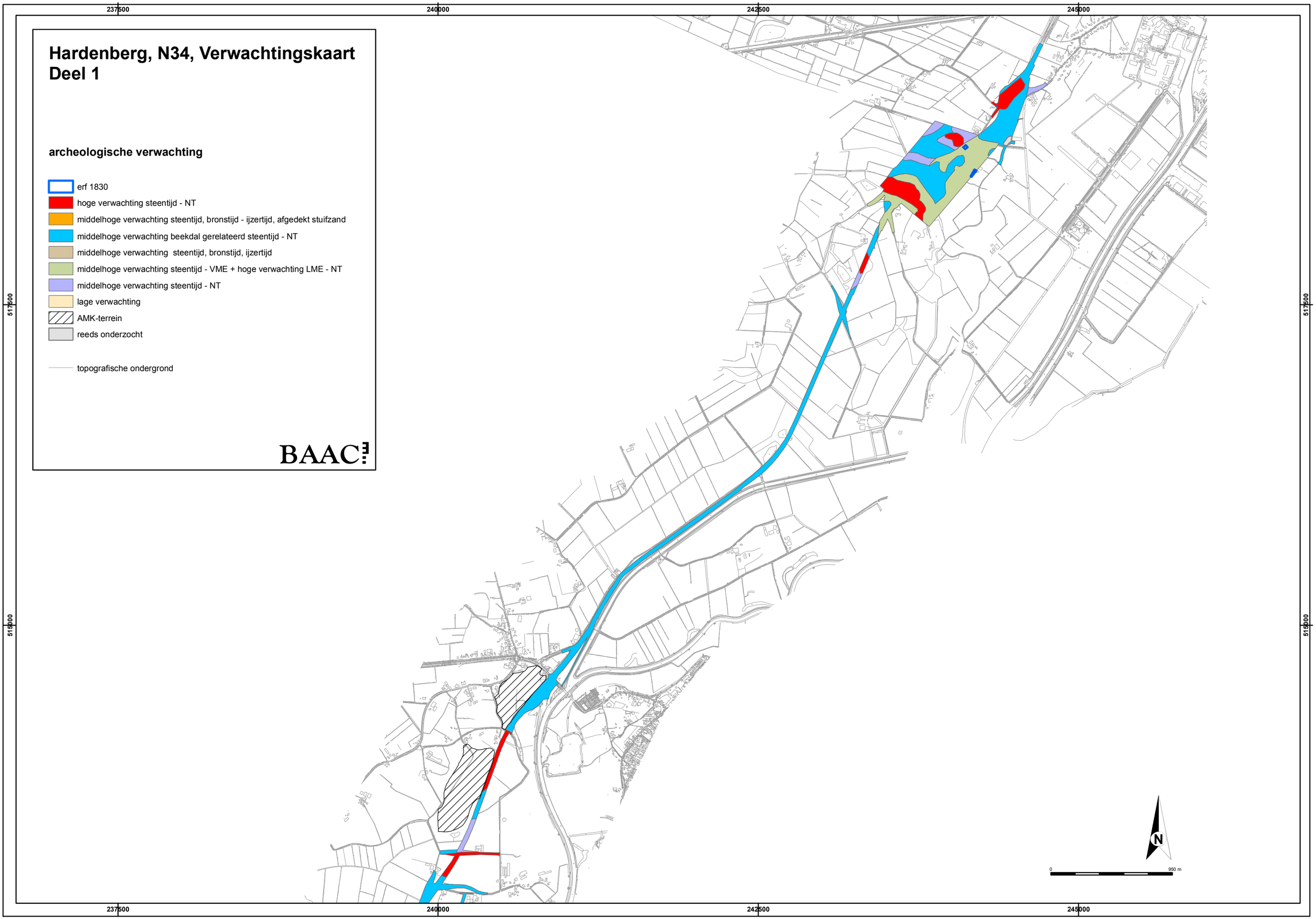

Hardenberg, N34, Verwachtingskaart Deel 2

archeologische verwachting

- erf 1830
- hoge verwachting steentijd - NT
- middelhoge verwachting steentijd, bronstijd - ijzertijd, afgedekt stuifzand
- middelhoge verwachting beekdal gerelateerd steentijd - NT
- middelhoge verwachting steentijd, bronstijd, ijzertijd
- middelhoge verwachting steentijd - VME + hoge verwachting LME - NT
- middelhoge verwachting steentijd - NT
- lage verwachting
- AMK-terrein
- reeds onderzocht

topografische ondergrond
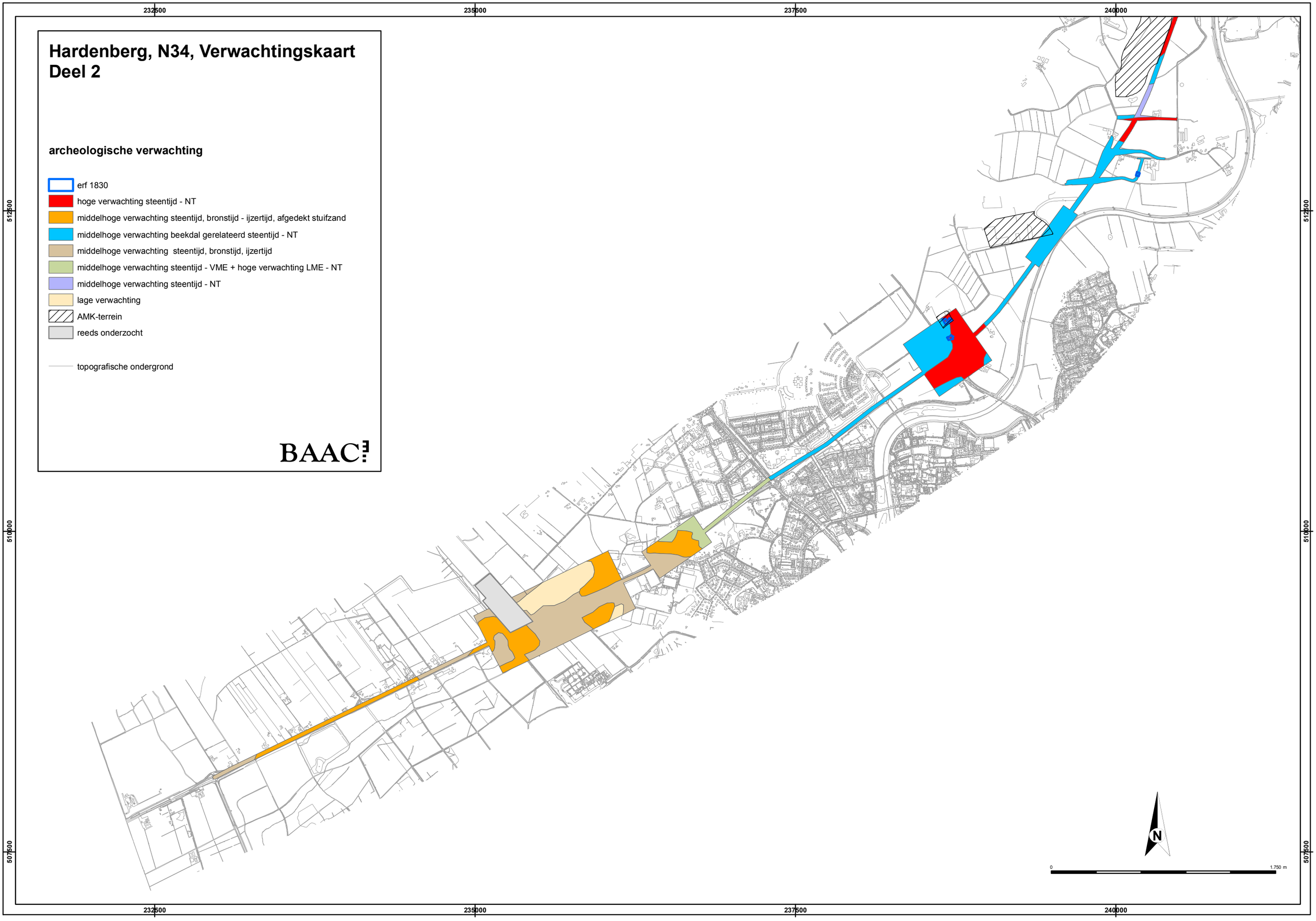
BAAC